

Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse tijd. Deel IV. Tochten in het Kafferland 1776-1805

E.C. Godée Molsbergen

bron

E.C. Godée Molsbergen, *Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse tijd. Deel IV. Tochten in het Kafferland 1776-1805*. Martinus Nijhoff, Den Haag 1932

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/gode006reiz04_01/colofon.php

© 2011 dbnl

 i.s.m. **Linschoten-Vereeniging**

Journal van eenen landtocht die den ondergeteekende¹⁾ met den Weledelen heer Mr Hendk. Swellengrebel²⁾ in den jare 1776 gedaan heeft.³⁾

Nadat wij Dingsdag den 10 September twee wagens en een kar met Johannes Swanepoel⁴⁾ d'oude en zijn wagen hadden afgesonden, om ons bij Wouter de Vos⁵⁾ aan de Hexrivier in te wagten, vertrokken wij 's morgens te paard van Nooitgedagt, een plaats van den oud-heimraad M^r. Hendrik Cloete, gelegen onder 't district van Stellenbosch om een tour door het land van Waveren, het Koude en Oude Bokkeveld, langs de Breede Rivier door de Goudene⁶⁾ en Brandende valley te doen. Wij waren hiermeede beesig tot Donderdag den 19 deezer, wanneer wij 's namiddags bij gemelde W. de Vos kwamen en onze wagens vonden.

Zaterdag den 21 dito

Zaterdag den 21 dito zonden onse wagens door de Straat en reeden 's namiddags te 1 uuren te paard van hier over het Hexriviersgebergte langs een zeer stijl en klipagtig voetpad naar de Verkeerde valley en kwamen te 3 uuren bij de wed^e. Jacobse. Deeze valley is het agterste gedeelte van het Oude Bokkenveld na 't Z.O., zagen hier de groeven van de quadraatsteen.

Zondag den 22 d^o.

Zondag den 22 d^o. Wy reeden s'morgens te 6.15 van hier na 't Thouwsgebergte om het daarin zijnde zogenaamde Caaymansgat te zien, na ½ uur rydens quamen wij daarbij. Dit gat is een kloof in 't gebergte ter langte van ruym 200 roeden en 40 à 50 d^o breed. Het loopt van agteren amphitheatrsgewyze toe, of als een halve maan. De rotsen zijn ruim 300 voeten hoog van roode steenen met wit gemengt, zeer schilferagtig en verbeelden verscheide figuren. Aan 't eynd was de rots zo glad afgebrooken, dat het een roode marmere muur geleek, hier was een waterval van circa 300 voeten hoog, dog die nu flaauw liep, hier onder een zeer diepe kom, het eygentlyke Caaymansgat.

- 1) Pieter Cloeten; de Cloeten 's kwamen in Van Riebeeck's tijd aan de Kaap.
- 2) Ivan Swellengrebel uit Moskou was in 1694 Klerk in dienst van de Kompagnie. Hij trouwde met Johanna Croese, dochter van de ons bekende reiziger Hieronymus Croese. Een dochter Elisabeth Swellengrebel huwde Rijk Tulbagh, een andere, Johanna Catharina, Dominee F. le Sueur. Hendrik Swellengrebel, de Goeverneur van de Kaap, had Helena Wilhelmina ten Damme tot echtgenote Hij ging in 1751 naar Nederland en stierf te Utrecht in 1763. Zijn zoon was Mr. Hendrik Swellengrebel.
- 3) Rijksarchief 's Gravenhage (Nummer?)
- 4) Een Pieter Swanepoel, stamvader van de Kaapse familie, trouwde in 1712.
- 5) Wouter de Vos uit Groenlo trouwde in 1717.
- 6) Goudini.

De lagen der steenrotsen lagen alle egaal gestrekt N. en Z, maar na het N. zeer opdragende¹⁾, de strekking der bergen was O. en W.

Wy reeden van hier 8.30 na de Thouws R. spruytende uyt het bovengemelde gebergte en uit de Verkeerde valley, zynde een aanmerkelyke plas water, wel ¼ uur breed en 1 uur lang, quamen by onze wagens 10.30 met welke wy te 4 uur vertrokken, passeerende 6. 11 voor de tweede maal die rivier en even daarna een klein riviertje de Pieter Jacobs R. genaamt, en quamen 11.10 aan de Jagersfonteyn, een veepest van de wed^e. Erasmus²⁾. Wij hadden het Thouwsgebergte aan de regter, en het Witte Watersgebergte aan de linkerzyde, door een vlakke tusschen heuvels sterk met renosterbosjes bewassen, hooge grond zonder water. 's Morgens betrokke lugt, wind Z.O. de cours N.O. t' N. en N.O. 's Avonds helder maneschijn.

Maandag den 23 d^o

Maandag den 23 d^o Bevonden op de middag de zonshoogte boven den horisont 56:50:. Vertrokken van hier 's namiddags 1:15 cours O t' N., passeerden te 8 u. een oude verlaten plaats van P. Mijntjes,³⁾ de cours O ½ N. ten 9.15 kwamen wy aan de Matjesfonteyn, hadden het Thouwsgebergte gestadig aan de regterzijde, het veld allengskens schraalder, heuvelagtig en geen water; in de fonteyn brak, schoon het binnen kort gereegend had; zagen niet dan een enkele korhoen. Heldere lugt, wind N.

Dingsdag den 24 d^o

Dingsdag den 24 d^o Wy vertrokken van hier 's namiddags te 3:15, passeerden 5.5 de Rietfonteyn, een verlate veeplaats, vonden hier goed water, reden 6.30 door een kloof tusschen verscheide heuvels gen^t De kleyne Jan Mostaardshoek, om de klipagtigen weg. 9.15 spanden wy uyt aan de Buffels R., weinig water, het veld nogal dorder. Wij hadden 's middags gepeild de N.O. hoek van de Zwarte berg O. iets N. het hoogste middelpunt Z. O ½ O. en de Z.W. hoek Z.O. het Roggeveld N.W. ten N., het Couwsgebergte⁴⁾ N.O. ten O, de cours O.N.O. en O ten N., heldere lugt met frissche Z.O.

Woensdag den 25 d^o

Woensdag den 25 d^o 's namiddags 5:10 reeden wy van hier en te 6. door de Buffels R., die nu droog was, maar by zware regens veel water schijnd af te voeren. Want

- 1) oplopend.
- 2) De familie Erasmus kwam vóór 1700 aan de Kaap.
- 3) De komst der familie Mijntjes aan de Kaap dateert van 1709.
- 4) Kouw Berg.

de oevers die zeer stijl waren, lagen meer dan 200 schreeden van malkaar en het water scheen nog wel eens zo ver over te vloeyen; nu stonden hier veel wilde capok, wilde keur en doorn. Hier was redelyke goede weg in de bodem der R. 8.50 quamen wy aan de Geelbekkefonteyn, een verlate veeplaats van D^k de Vos.

Reedelijk goed water, heldere lugt, Zuid O. lugje, cours O ten N. en O.N.O.

Donderdag den 26 d^o

Donderdag den 26 d^o Wy vertrokken van hier 's namiddags te 5:15, passeerden 7:30 de Hartebeestefonteyn. Onderweg werden er eenige Namacquas patryzen, die zeer kleyn waren, geschoten. 10.45 quamen wy aan de Wolfefonteyn. Heldere lugt, Z.O. de cours O ten N. en O.N.O.

Vrydag den 27 d^o

Vrydag den 27 d^o Vonden hier slegt water en niet veel dan door een kuyl te graven; ook geene weyde voor de beesten, een allerdorst veld. Wy reeden van hier 's namiddags 3.40., passeerden te 8. een verlatene plaats, gen^t de Jakhalsfonteyn en kwamen 11.45 by een verlate plaats van D. Malan.¹⁾ De drift aan de Brakke Rivier hier was eenig loopend en reedelijk goed water. Wij hadden 's middags gepeild het hoogste punt der Carobergen, die voor de Zwarte bergen loopen Z.Z.W. naar gissing op 3 uren afstand de Brakke R., by de Hottentotten gen^t Dwinka,²⁾ dat is Zout R., komt uyt het Koupsgebergte³⁾ in 't noorden en loopt in Z. 't O. door een opening in den Zwartenberg. Betrokken lugt, wind Z, de cours iets oostelijker.

Zaturdag den 28 d^o

Zaturdag den 28 d^o 's Namidd: 5:10 reeden wy van hier en passeerden 11:30 de Gamka of Leeuwen R. Voor ons vertrek vonden wy de dragt en gewoonlijke opschik eener Hottentottin, haar caros⁴⁾ sterk bebloeid en het spoor eener leeuw, die iets scheen voortgesleept te hebben, dus wy reeden hadden te gelooven, dat hier een dag of twee geleeden een Hottentottin, die waarschijnlijk van haren meester is weggedrost, moet verslonden zijn. Wy reeden den geheelen nagt door en quamen

Zondag den 29°

- 1) De vestiging der familie Malan dateert van 1699.
- 2) Dwika rivier.
- 3) Ghoup Bergen.
- 4) Caros (Karos, ook kros) is een kleedingstuk of deken, uit dierenhuiden vervaardigd.

Zondag den 29° 's morgens te 6. by Zacharias de Beer,⁵⁾ op de Queekvalley onder den hoek van den Zwartten berg. Op deese plaats is helder loopend water rondom het huys, de cours O.t.Z., betrokke lugt met eenige regenvlagen, wind variable, ook stil.

Maandag den 30 d^o.

Maandag den 30 d^o. Peilden van een in 't W.N.W. nabygelegen heuvel de uysterste hoeken van de Zwartten berg, Z.W. t' W. en Z.O. ten Z. het Nieuweveldsgebergte, waaruit de Gamka spruyt, N.N.O. het Koupsgebergte,⁶⁾ vanwaar de Dwinka komt, N.W. ten N. en-

5) De familie De Beer is aan de Kaap gevestigd sedert 1675.

6) Ghoup.

de tusschen beyde de Tafelberg, N.N.W. de gegiste loop van de Gamka naar het Z.W. en die van de Dwinka naar het Z. beyde door de Zwarte berg de plaats daar wy het laatste vandaan gekomen zijn, W. ten N. het hoogste punt van den Tygerberg en de cours, die wy neemen zouden O.N.O. Zonshoogte 59° 19. Wy vertrokken van hier 's namidd. te 4. - passeerden 4:50: de Zwarte R. en quamen te 9:45 aan de Tygerberg. Deese uytsplanplaats legt ½ uur in ten benoorden den regten weg omdat er tusschen hier en de Traka geen water is. Ligt bewolkte lugt, wind Z.O.

Van de Straat van de Hex R. tot hier aan de hoek van den Zwarten berg heeft men meest een harde gelyke weg, die tusschen de heuvelen door loopt, welke klipagtig en zeer dor zijn. Voorheen moet dit veld beter geweest zijn, want men bevindt aan verscheyde fonteynen en rivieren veeposten, dog die nu alle buyten die van de wed^e. Erasmus verlaten zijn, en alwaar alleen nu en dan d' een of ander met zijn vee ligt. Van gemelde Straat voorttrekkende heeft men het Thouwsgebergte gestadig aan de regterzyde, welk gebergte tot aan den Zwarten berg loopt; aan de linkerzyde heeft men niet dan Caroheuvelen, waar agter het Rogge en Nieuwe veld alsmeede het Kouwsgebergte legt. Buyten een enkeld korhoen en eenige Namacquas patrijzen hebben wij hier geen wild gevonden; ook stond hier byna geen hout dan langs de rivieren en dat nog niet veel.

Dingsdag den 1 8^{ber}.

Dingsdag den 1 8^{ber}. Wij vonden goed water hier en daar in de bodem der R., maar bijna geen weyde voor 't vee, Caroveld, hier en daar in de laagten eenige doornboomen. Tusschen den Tygerberg en de Zwarte berg formeert zig een vlakke, die een continuatie is van die wij van de Straat aan de Hex R., zijn doorgelopen, allengskens wyder uyt, en voortloopt tot onder de Bruynshoogte.

's Namidd. 1:15 op den regten weg gekomen zijnde, was onse cours O.N.O. wel zo Oostelijk. Zagen veel vogelstruysen en eenige kwaggas of wilde paarden. De Tygerberg loopt N.O. en is 3 à 4 uren lang, de Zwarte berg neemt by Z.¹⁾ de Beer een zwaay en strekt zig van daar O. t' N. uyt; wy quamen 's nagts 1:15 aan de Traka. Stil helder weer.

Woensdag den 2 d^o

Woensdag den 2 d^o In gemelde R. is geen loopend water, maar hier en daar in kuylen; in een derselve vongen wij met een zegen veel visch, gelijkende na springers, waarvan de grootste een voet lang waren, zeer gratig en niet smakelijk; het water was reedlijk goed, maar de

1) Zachãrias; zie onder Zondag 29 September.

weyde slegt. Aan d'oever deeser R. lagen eenige rotsen, die 4 à 5 voeten boven den grond uytstaken, van boven rood met wit gemengd en zeer hard, maar tusschen beyde en daar deze eerste korst scheen af te zijn, waren reyen van een blaauwagtige steen, zeer na lyen gelijkende, waarop men ook met een griffie schrijven kon. Deeze rijen waren nog geen $\frac{1}{2}$ duym dik en stonden perpendiculair op den grond. Aan deese R. groeyen zeer veel capok heisters. Zonshoogte 60. 46. Los bewolkte lugt. Wind W.N.W. Wij vertrokken van hier 's namidd. 1.45, passeerden 6.7 een verlate plaats van P. Erasmus, de Keerom genaamt en reeden de Traka langs, 8.45 quamen wij aan De Rietkuyl, een verlate plaats van G.R. Opperman¹⁾. Cours als vooren.

Donderdag den 3. d^o

Donderdag den 3. d^o Wij hadden hier redelijk water en weyde, peylden de Zwarte berg, die een weynig zwaayt O, de hoek bij Z. de Beer W.t.Z $\frac{1}{2}$ Z, het midden Z.t.W., 's namidd. 4.45 reeden wij van hier, zagen verscheide guaggas, veel Namacquas patrysen, faisanten, bergeenden en gansen. Cours als vooren. 5.50 passeerden wij de Traka op een plaats daar hij droog was, en quamen te 8.45 aan de Loeriefonteyn, alwaar wij brak water en geen weyde vonden.

Vrijdag den 4 d^o

Vrijdag den 4 d^o 's morgens 5.15 gingen wij weder op weg, zagen verscheide hartebeesten en spanen te 9 - onder den Blyden berg uyt, cours O.t.N. Zonshoogte 61:37., stil helder weer en warm. Op gemelden berg peilden wij de Camdeboos of Bosjesmansberg N. O, de Oostelijkste hoek van den Zwarte berg O.t.Z., de hoek bij Z.' de Beer W.t.Z, wel zoo zuydelijk, den Nieuwe Veldsberg N.W.t.W. tot N.t.W., de Zoute R. berg N.t.W., het westelijkste punt van de Sneeuwberg N., de Criegavalley²⁾ en de cours die wij neemen zouden N.O.t.O. 's Namidd. 4:45 spanen wij weeder in en reeden 8.45 door de Zoute R. die vol water was en even daarna in gemelde Kriegavalley. Volgens het zeggen van onsen leydsman Swanepoel ontspringt deese Zoute R. in het Nieuwe veldsgebergte, komt en stort zig in de Oliphants R.³⁾

Tot hiertoe is het Caroveld, en niet beter dan hetgeen wy tot aan Z. de Beer hebben gesien. De buuren hadden, schoon 't hier nogal wat scheen gereegend te hebben, niet dan in kuylen, die men in den bodem graaft, of hier en daar in de laagten eenig water, waarom dan de schoften⁴⁾, die men reyd alle niet even groot kunnen zijn, en

1) De familie Opperman aan de Kaap is in 1728 gesticht.

2) Kariga vallei.

3) Niet in deze, maar in de Grootte- of Gamtoos R. - De Kouka en Traka rivieren loopen uit in de Olifants R. en deze weder in de Gouritz R.

4) Afstand tussen 2 pleisterplaatsen.

men zelfs ter zyde uyt moet ryden om water te vinden. De weyde is doorgaans zeer slegt, dog hier en daar staat meer hout dan in 't vorige Caroveld.

Zaterdag den 5 d^o

Zaterdag den 5 d^o lagen wy hier stil, om onse ossen eenigsints te verfrisschen, vermits hier schone weyde was, zagen 25 à 30 buffels, waarvan er drie geschoten wierden, voort allerley soort van wild, als Namacquas patryzen, hazen, wagtels, eenden, gansen, hartebeesten, springbokken, alsmeede een wild beest. Zonshoogte 62:10. Stil, helder weer.

Zondag den 6 d^o

Zondag den 6 d^o blyvende hier nog stil, om de bovengemelde reden. Zonshoogte 62. 39. Miswyzing van 't compas 23°. N.W. Stil helder weer.

Maandag den 7 d^o

Maandag den 7 d^o Vertrokken van hier 's namidd. te 1.40, reeden langs de Kariga, dat is Kirre R.,¹⁾ zagen een troep van eenige duysenden springbokken en meenigte kwaggas. Betrokken lugt. Wind O. Wij reden den geheelen nagt door, en hadden donder en weerligt met regen. De cours N. en daarna N.O.

Dingsdag 8 d^o

Dingsdag 8 d^o 's Morgens 5.30 spanden wij uyt aan de Kare R.,²⁾ die na de Camdeboo loopt en verder de Brak R. word genaamt, zijnde dit een nieuwe weg 3 á 3½ uur beoosten den Ouden weg. 9.15 gingen wij weder op weg, zagen duysenden van springbokken, alsmeede eenige wilde beesten, kwagga's en hartebeesten, waardoor wij ons meer dan een uur ophielden en spanden 2.30 uyt aan de Brak R. bij een plaats van J.J. de Beer. 5.15 Wind N. reeden wij verder voort en de nagt daartoe.

Woensdag den 9 d^o

- 1) In Deel II bl. 70 wordt meegedeeld dat de Kariga ook Buffelsrivier heet.
- 2) Zie deel II bl. 71, Kareerivier.

Woensdag den 9 d^o 's morgens 1.30, in de Camdebo op de plaats van Hend^k Cloete, De Doordrift gen^t. Sterke N. wind met zonneschijn. Van de Krigavalley wordt het Caroveld na rato men de Camdebo naderd eenigsints beter, de weg blijft doorgaans even goed.

Donderdag den 10 d^o

Donderdag den 10 d^o 's midd. 2.40., van hier na G. Koekemoer³⁾ in de Camdebo, onder aan de Sneeuwberg, door een vlak veld, hier en daar met plekken gras en in de laagtes met doornboomen, zo hoog als gemeene appelboomen bewassen, en quamen hier te 6.30 met een kar. Betrokken lugt, wind Z.O. Cours N.O.t.W.

Vrijdag den 11 d^o

Vrijdag den 11 d^o 's Morgens 5.15 van hier. Cours N.W.t.W. 6. 40 bij D. Koekemoer, vlak onder de Sneeuwberg, daar de weg dien berg oploopt; goede grasheuvels. 9.50 van hier, 12.50 op de

3) De vestiging der familie Koekemoer aan de Kaap dateert van 1717.

Sneeuwberg, zijnde een steyle weg, dog niet zeer klipagtig. De cours eerst N.N.O. en daarna O. op. Wij hadden van deeze hoogten een by uytneemenheid fraay gezigt in de vlakke van de Camdebo op het groene gras en hier en daar verspreid zijnde doornboomen, als meede langs de Sneeuwberg, die als door konst gelegde fortificatiën met kranssen, 40 à 50 voeten hoog, die als naar een lijn getrokken scheenen, en tot die kranssen toe grasgroen waren. Wij reeden toen N.W. op, passeerden de plaatsen van H. van der Wald,¹⁾ vooraan op gemelde berg, en een uur hierna die van Tjart van der Walt¹⁾ en H. Krieger,²⁾ digt by elkander geleege, en quamen 4 uuren by Carel van der Merwe³⁾. Dien weg langs over gras, dog in 't geheel niet met eenige boom of struyk bezet; dit gras is doorgaans zeer kort en zuur, waarom er de beesten niet zeer vet op worden; het begon ook nu eerst voor den dag te komen. Wij zagen meenig wild. Helder, stil.

Zaterdag den 12 d^o

Zaterdag den 12 d^o Helder, wind Z. O, 's morgens zeer koud. 5 uur van hier terug.

10:15 by D. Koekemoer. 11:5 van hier. 12:25 by J.J. de Beer in de Camdebo. 1.40 van hier door een zwaar doornbosch met schoon gras. 2.50 voorby G.R. Opperman. 5.15 Op de Doordrift terug.

Zondag den 13 d^o

Zondag den 13 d^o Sterke N. wind. Warm. Heldere lugt. 's Namidd. 2.5: van hier na D. van der Merwe te paard over de Camdebooseberg, die zeer klipagtig en rykelijk met gras bewassen was. 7.15 alhier.

Maandag den 14 d^o

Maandag den 14 d^o 's Morgens 4.30 van hier langs de Sneeuwberg. 7.30 op de Uytzijd, geleege op de hoek van deese berg. 8.30 van hier weeder terug na gemelde Van der Merwe, 2.30 van hier in passant aan by Overholster,⁴⁾ omtrent een uur hier vandaan afgelegen, voorby eenige zwarte klipagtige heuvels, waarvan de keyen zeer zwaar waren, even of er yzer in was. Voor 't overige zeer grasrijk. 7.15 op den Doordrift terug.

- 1) Een Geele van der Walt stichtte aan de Kaap een gezin in 1742.
- 1) Een Geele van der Walt stichtte aan de Kaap een gezin in 1742.
- 2) De vestiging der familie Kruger (Krugel) dateert van 1706.
- 3) De Kaapse familie Van der Merwe is uit Van Riebeeck's tijd.
- 4) Jan Oberholster, een Zwitser, stichtte een gezin aan de Kaap in 1706.

Dingsdag den 15 d^o

Dingsdag den 15 d^o Sterke N. wind, ongemeene en zeer lastige stof. Heldere lugt.
Zeer warm.

Woensdag den 16 d^o

Woensdag den 16 d^o Frissche N. Wind. Heldere lugt, warm. Zonshoogte 66:53.
Miswyzing 24°. Den berg over de Platte R., waarlangs onze route zou zijn O.t.Z.
5/9de zuyd.

Donderdag den 17 d^o

Donderdag den 17 d^o N. Wind, helder. 's Morgens 9.50 van hier

over en langs eenige heuvels, met rosagtige klippen, evenals by Overholster. 12.55 voorby Abraham van den Berg¹⁾ aan de Zwarte R., de strekking deeser R. naar den Zwartenberg Z.O. De bodem is van platte en vierkante rotsen zoo gelijk en naauw aan elkander leggende of ze gemetzeld waren. 1 uur aan de Landdrost R. ook wel Sneeuwbergs R. genaamt. 3.15 van hier door een schraal veld. 9.15 aan de Joubertsfonteyn, weynig dog goed loopend water, Cours O.Z.O.

Vrijdag den 18 d^o

Vrijdag den 18 d^o Wind W. Zonden J. Swanepoel met een Hottentot uyt, om 13 ossen, die gisterenavond in de digte spek-en doornboomen waren agtergebleeven op te zoeken. 's Namiddags naar Ad. Greef²⁾ ½ uur van hier.

Zaterdag den 19 d^o

Zaterdag den 19 d^o Van een hoogte in 't Z. digt by deese plaats, de Bruynshoogte tusschen O.Z.O. en Z.O.t.O, de Renosterberg Z.O.t.Z ½ Z, de Zwarte berg en de daar agter bovenuit steekende Winterhoeksberg Z.t.W., de Camdeboosberg W.t.N., de Sneeuwbergen van W.N.W.t.N. tot O.Z.O, de Buffelshoek of Nieuwe weg op de Sneeuwbergen O.t.Z. De strekking der rivieren tot aan de Bruyns- hoogte uyt de Sneeuwbergen naar den Zwartenberg N. en Z. Zonshoogte 67:58.

Onse ossen wederom gekreegen hebbende, 3.50 van hier op een zeer gelyke weg langs het voorgebergte der Sneeuwbergen, dat tot zyn regelmatige kranssen toe met gras en in de klooven, alsmeede op verscheide ruggens, digt met hout bewassen was, door een zeer grasryke vlakte, waarin geen boomen of struyken, dan alleen langs d'oevers der rivieren doorgaans ter breete van ½ uur, en wel zeer digt by malkander stonden. Zageneen meenigte van hartebeesten, springbokken en wilde beesten, zoodat dit alles tezamen een fraay gezigt uytleverde.

5.37. door de Melk R.

7.45 by de Platte R. Stil, helder, aangenaam weer. Cours Z.Z.O.

Zondag den 20 d^o

Zondag den 20 d^o Stil, helder. 's Morgens 5.30 van hier, 10.45 aan de Heemraads R. op een plaats van J. Meyburgh³⁾, deeden onderwijlen een tour te paard en zagen van een heuvel ter zijde den weg gelegen in 't Caroveld een groote meenigte allerley wild, 't meest springbokken. Wij zetteden eenige buffels na, dog zij liepen te verre

1) De vestiging der familie Van den Berg aan de Kaap dateert van 1701.

2) De vestiging der familie Greef aan de Kaap dateert van 1684.

3) De vestiging der familie Meyburg aan de Kaap dateert van 1672.

ter zijde af, schoten een quagga en vongen met de honden een wild varken; zagen ook de versche mist en het spoor van een renoster. 11

uuren bij de wagens, 4.45 van hier over de heuvels die dicht met Gannabosjes bewassen waren. 5.30 voorbij P. Erasmus een weinig ter rechterzijde van de weg afgeleegen. 7.35 aan de Blijde R. Wind N.O. Wij vonden de bergen en heuvels allengskens meer met hout begroeit. Wind N.O. Cours O.t.Z, en O.Z.O.

Maandag den 21 d^o

Maandag den 21 d^o 9.38 van hier. Cours Z.O.t.O. by Court Growelaar¹⁾ aan de Allemansfonteyn. 11.40 van hier oost op. 12.50 aan een fonteyn by de Bruynshoogte midden in 't hout. Hier eindigt het Carroveld, hetgeen van de Straat aan de Hex R. langs de Swarte berg loopt, in welk veld men geen gras ziet, dan bij Z. de Beer aan de Krigavalley, en in de streek langs de Sneeuwbergen tot hier toe, van 't welk een gedeelte zynde 6 à 7 uuren langs de Camdebo en het overige de Bruynshoogte word genaamt. Deese streek legt veel hoger dan het naastgelegene Caroveld, en nogthans fraay met gras begroeit, daar het andere schraal en dor is. De Sneeuwbergen schijnen al 't hoogste veld hieromtrent te zyn, want in het N. ontspringtzo men ons zyde, de Groote R.²⁾ die zig aan de N. kust ontlast en naar het Z. komen van hier een meenigte rivieren, die door den Swartenberg en verder in zee loopen. Het was hier zeer heet, schoon de Z.O. wind sterk waayde. 5.35 van hier, coursiets benoorden 't O. 6:20 onder de Bruynshoogte, 6.45 er op. Deese passage is eenigsints styl, dog niet klipagtig. Van boven is naar het W. een zeer fraay gezigt over de heuvels die vooraan met hout bewassen waren, dog onder al dit hout bestaande meest in doorn- en spekboomen, welke laaste zelfs tot brandhout niet bequaam zyn, vind men geen timmerhout en niet dan om jukscheiden³⁾ van te maken. Spanden even aan de ander zeyde der hoogte uyt 7:45.

Dingsdag den 22 d^o

Dingsdag den 22 d^o 's Morgens koel weer en stil; hadden vooruyt een vlak veld, aan de linkerzyde een vooruytspringenden hoek van de Sneeuwberg en daaraan volgende Boschberg 7:8. Van hier cours O. naar den laatstgemelden berg. 9:35 voorbij Jacobus Potgieter⁴⁾ onder den laatstgemelden berg, 10 uur aan de Kleyne Visch R., 1:45 van hier, 2:15 voorby Nicolaas Prinsloo,⁵⁾ 2:30 nog eens door gemelde R., 3:15 voor de derde reys. Een zeer vermakelyke weg langs het gemelde gebergte, waartegen tot hoog aan de top capitaale bosschen in de kloven stonden, loopend de Kleyne Visch R. met ver-

1) Koert Grobbelaar. De vestiging der familie dateert van 1715.

2) Bedoeld is de Zeekoerivier, die in de Oranjerivier loopt.

3) Houten dwarspin door het op de nekken der ossen rustend juk.

4) De vestiging der familie Potgieter aan de Kaap dateert van 1672.

5) De vestiging der familie Prinsloo aan de Kaap dateert van 1683.

scheyde bogten langs de rotsen. Het veld ter deze zyde voor aan de Bruynshoogte gelijkt veel naar dat van de Sneeuwbergen, wat het gras aanbelangt, maar hier staat meer houtgewas, vooral doornboomen, die, doordien dit veld dikwils word afgebrand, van onder kaal en van boven met kroonen staat, niet ongelijk aan met vrugtboomen beplante boomgaarden. 4:30 by Wm Prinsloo aan de Bosch R. Tothier toe hebben wy een gebaande weg gehad. Ligt betrokke lugt, wind N.

Woensdag den 23 d^o.

Woensdag den 23 d^o. Gingen de bosschen tegen het gebergte zien, die zeer meede vielen, zynde hieronder een meenigte ander hout, ongemeen hoge en van 3, 4 tot 5 voeten diameter dikke geelhoute boomen. Wij vonden hier ook loeries, men zeyde ons, dat zig in deese bosschen veele buffels, varkens, koedoes, boschbokken en ander wild ophielden. Hier stond zeer hoog, weeldrig gras, gelijk overal water in de laagstens. 's Avonds wind Z.O. met regen.

Donderdag den 24 d^o

Donderdag den 24 d^o Stil, motagtig weer.

Vrijdag den 25 d^o.

Vrijdag den 25 d^o. 6:30 van hier verzeld van W^m. Prinsloo met drie zoons, Jan Potgieter met zijn schoonzoon Nel,¹⁾ H. Kloppers,²⁾ Routenbach,³⁾ zoodat wij met het volk van onse wagens 18 Europeezen sterk waren, voorzien van 23 snaphanen, en hadden by ons 68 ossen, met 3 wagens en 2 karren, 23 paarden en een meenigte van honden, 7 uren door de Kleyne Visch R., 7:30 nog eens, 10 uur voor de derde maal; ook een goed eynd wegs van ons ter zyde byna aan het eynd van de Boschberg, Theunis Bota.⁴⁾ 11 uren aan de Groote Visch R. Wij reeden dwars door het veld over grazige heuvels met doornboomen bezet, de Boschberg als voren in de kloven tot aan den top met zwaar hout begroeyt. In de kleyne Visch R. was tamelijk stroomend water. Wij zagen eenige hartebeesten, kwaggas. De cours O.t.Z. en O. Zonshoogte 69:48, helder weer, wind Z.O. 3.15 door de Groote Vischrivier door een moeyelyke drift; schoon de rivier nu laag was, stroomde het water nogtans zeer sterk ter breedte van 2 roeden over de klipbanken, de oevers waren digt met hout bewassen. Deeze is de grootste R. die wy tot nog toe gevonden hebben. De cours in 't Cafferland

- 1) Guillaume Nel, een Hugenoot, ontving aan de Kaap, gekomen met zijn vrouw en twee kinderen f 300. - uit het Kerkefonds van het verloren Formosa. (± 1690).
- 2) De vestiging der familie Klopper(s) dateert van 1713.
- 3) De vestiging der familie Rautenbach dateert van 1762.
- 4) De vestiging der familie Botha dateert van 1672.

eerst O. en naderhand Z.O., over vlakke grazige heuvelshier en daar, dog allengskens minder met doornboomen en struyken bewassen tot 5:30, wanneer wij uitspanden, omdat wy hier plasregen

water hadden, en er in het gezicht der wagens een, en iets verder een tweede buffel geschoten werd.

Zaterdag den 26 d^o

Zaterdag den 26 d^o 's Morgens 6:30 weeder voortgereeden, 8:45 door een kleyne R. de Kakouri gen^t. Gestadige, grazige heuvels, een bouwbaar land, dog geen afleyding voor het water, doordien de R. te diep legt, te maken; geen bloemen in 't veld. Zagen eenige hartebeesten springbokken en kwaggas. De cours O.Z.O. 9 uren spanden uyt, zonshoogte 70:6., stil, helder weer. Zonden een capitain der Hottentotten Bastaard Caffers af, om de kraalen der Caffers op te zoeken en gaven hem teffens tot een tabeetje¹⁾ voor den capitain mede een koper hart met eenige strengen coralen. 1:15 weeder vertrokken, 3:40 de Kaga. Volgens het zeggen onzer leydslieden zou langs deeze R. goed te bouwen zijn, doordien men het water op veele plaatsen zoude kunnen afleyden. 5.15 aan de Komma, een sterk loopende R. waarvan het water nogtans troebel en vuil, schoon goed van smaak was. Hoorden veel wilde of tarentaalse hoenders.²⁾

Zondag den 27 d^o

Zondag den 27 d^o 's Morgens 6 uren van hier. 6:30 voor de Komma door een zeer moeyelyke drift, vermits de klippen in den bodem der R., die 2 roeden breed was, zeer ongelijk lagen, en de oevers zeer styl waren. Kortgrasige heuvels zonder hout evenals op de Sneeuwbergen. 9 uur uitgespannen aan een waterplas. Zonshoogte 70° 36, stil helder weer, warm. 1:30 van hier over een lange heuvel in het afdalen van welke wy in een bosch doornboomen quamen, die zo wijd van elkaar stonden, dat men er even met de wagens door kon komen, zondereenige struyken ende boomen,³⁾ van onderen kaal, waarschijnlijk door 't afbranden van het veld. 4:30 aan de voet deeser heuvel by een kleyne R. de Karoemo gen^t, vonden wy een kraal van Caffers, wier capitain Jeramba hiette; een menigte hunner quamen terstond aanloopen en verwelkomden ons in 't uytspannen met overluyd tabee te roepen. Een ogenblik hierna quam den capitain met eenige der zynen, dog alle ongewapend, schoon wy wel van snaphanen voorzien waren. Tabee geroepen hebbende, zettede hy zig na een weynig tyds met zijn gevolg op de hurken neder; de capitain Hottentot verhaalde ons, dat gemelde Jeramba met het present zowel in zijn schik was geweest, dat hy terstond een jong beest had doen slagten voor de Hottentots. Nadat hem en zijn gevolg eenig tabak was gegeeuen, liet hy een mand met melk haalen, welke voor hem gezet zijnde, roerde een jonge Caffer ze met een doorgesneeden callebas

- 1) Welkomstgeschenk. Maleisch: tabeh = gegroet.
- 2) parelhoen.
- 3) Zonder eenige struyken ende boomen *te raken*.

om, dronk een teug en zettede deese lepel weder in 't mandje.¹⁾ Wij dronken er toen meede van, maar 't smaakte zeer slegt, want 't was half dikke en zuure melk. Een troep vrouwen genaakten meede op eenige distantie agter de mans. Zy wierden ook met eenige tobak beschonken. De [mannen hebben een] rysige gestalte en sterke geleederen²⁾ met wel gefatzoeneerde beenen onder 't lijf; schoon de neus eenigsints platen met dikke lippen, was hunnephisionomie niet leelijk, doordien hun d'ogen zeer levendig stonden. Zy droegen een caros, dog niet gesmeerd; ook gaven zy geen zodanigen vieses lugt van zig, gelijk de Hottentots; over de teeldeelen hadden zy een lap vel, 't geen zeer smal, maar lang en los tusschen de dyen hing, zodat het die deelen by de minste beweeginge niet zeer bedekte. Er waren ook die zonder zodanigen lap liepen, daarenboven hadden ze over de kop van de roede nog getrokken een stukje leeder,³⁾ evenals een vinger van een handschoen, gemaakt van een vlies in 't zakje van de calvers.

Sommige hadden een ris couris⁴⁾ om het hoofd, andere pluymen en quasten van beestestaarten, veele doppen van tonteldoozen en kopere plaatjes in 't oor, op 't hoofd, om den hals of in de nek hangen. Eenige hadden agter op de caros het schild van kleyne schildpadden. Sommige hadden een kopere knoop zitten op 't velletje, 't geen zij over hun schagt hadden getrokken. De vrouwen waren na proportie zo rysig niet als de mans, en niet fraay, puygende haar de koonen zeer sterk uyt, ook hadden de moeders hangende borsten en de meeste dikke lompe beenen. Op 't hoofd hadden se een kap van vellen, met 4 hangende slippen. Om 't lijf een caros geslagen, die haar zo zeer bedekte, dat men niets blood zag, dan een arm, de hals en beenen. De mans zowel als de vrouwen schynen zig met al hetgeen zij krijgen kunnen en op allerley manier op te schikken, dog 't meest houden zij van geel koper en roode, kleyne coralen. Hunne carossen zijn wel bereyd.

Zijskeenen vrolijk van humeur en vriend-houdend, want verscheide mannen gingen gearmt, of elkander de hand geevende, ook deelden ze over en weder meede het brood en vleesch 't geen zy van onskreegen; maar de mans en vrouwen hielden zig afgesonderd, zelfs in 't dansen. Dit dansen bestond in het stampen met de hakken en even de toonen op te ligten, zonder van plaats te veranderen, ondereenbrommend gezang en 't uytten van eenige woorden. In deeze kraal stonden

1) Ten teeken dat de drank geen vergif bevatte. Dit Kafferbier heet 'oetjoealla'.

2) Ledematen.

3) Penisdop.

4) Een ris kauries, een krans van schelpen; deze schelpen worden als betalingsmiddel gebruikt.

hunne huysjes gemaakt in 't rond, van omgebogen staaken, met teen doorvlogten en van lang gras dicht gestookten, mitsgaders met kley en beestemist verder toe gesmeert, 8 à 10 voet wijd en zoo hoog, dat men er ruym in overeynd konde staan, maar den ingang zo laag, dat men er in kruypen moet. Even binnen dieingang stond eenscherm van dicht gevlogte teen, die zy zeyden, dat diende ter afweering der pylen van de Bosjesmans, van wien zy zeer gequeld worden en tegen wien zy slegt gewapend zijn, als gebruykende alleen assegaayen, waarom zy dan ook schilden met zig voeren, die ze met de eene kant op den grond voor zig houden, en op de hurken zittende hen tegen de pylen dekt. Deese schilden zijn van beestevellen als een in de lengte doorgesneede cylinder gemaakt. Het huysraad van den capitain bestond uit eenige mandjes, kalabassen, assegaayen, schilden entwee matjes om op te slapen. Wy ruylden verscheide mantjes van haar, waartoe ze zeer gereed waren. Zy bedelden zeer om coralen, koper en yzer, maar waren gantsch niet brutaal of assurant en gingen altoos met lachende wezens weg. Naast de kraal zagen wy 2 stukjes grond rontom met doorn afgezet; in de eene stonden tabakplanten, en in 't andere kalbassen en pampoenen.

Maandag den 28 d^o.

Maandag den 28 d^o. Al vroeg in den morgen quamen er rondom veele Caffers aanzetten, met verscheide troepen rundvee, waarschijnlijk in gedagten zijnde, dat wij hier gekomen waren om te ruylen, gelijk cap^t Jeramba gisteren avond zyne troep beesten had laten aandryven en voor ons ten toon stellen. 't Getal der Caffers beliep toen wel ruym 500, want hier omstreeks lagen nog wel 4 à 5 kraalen. Onder de 4 capitains, die mede quamen, was een, zijnde een jongeling, met die van zijn gevolg in het aangezigt sterk met rood geverwt, en vernieuwden dattelkens. De verw was fyne roode steen. Een deezer capitains scheen veel ontzag onder zijn volk te hebben, want wat te lang naar zijn zin rondom onze wagens zwerfende, joeg hy 't met veel autoriteyt weg. De capiteyns plaatsten zig terstond by en naast malkaar in een troep van de hunne, blyvende dus een geruymen tijd zeer druk zitten praten. Hunne taal gelijkt in de klank naar die der Mozambiquers en zy klokken niet gelijk de Hottentots. Capt. Jeramba hadde zeer veel tegen dat wy naar de andere kraal zouden ryden, uyt vrees zoals het volk zeyde, dat wij aldaar zouden ruylen, en hy dus het profijt zoude missen. Ook zeyde een der andere capitains, dat het naar zijn gedagten den koning niet aangenaam zoude zijn, dat wy verder doortrokken. Wy examineerden heden een jonge bastert¹⁾

1) gezichten.

Caffer, die met ons meede was gekomen, en vonden, dat hij besneeden was. Volgens zijn zeggen geschiede dit na zijn beduydenis omtrent de groote der kinderen op hunne 6 à 7 jaaren, met een blank geslepen assegaay door den vader of een ander zonder onderscheyd. Zij schynen niet veel van staan te houden, want so ras zy ons gegroet hadden, zetteden zy zig op den grond neder¹⁾. De jonge manschap en eenige vrouwen drentelden wat om de wagens uyt nieuwsgierigheid of om iets te ruylen. De vrouwen by elkaar zittende hadden 't zeer druk met praten. Zy scheenen 't meeste werk te moeten doen, want eenige beesten ter zyde afloopende, moesten zy ze aandryven, zonder dat een manspersoon zig er meede bemoeyde. Zy hadden een meenigte en wel tot 4 à 5000 beesten by elkaar, wier hoorens op verscheyde wyzen waren uytgegroeit, hetgeen door hen de beesten, nog jong zijnde, naar hun zin met snyden veroorzaakt was. Zelfs waren er beesten, die de hoorens geklooft hadden en er vier scheenen te hebben, 2 opstaande en 2 nederhangende.²⁾ 12 uur vertrokken wy met intentie om Z. op te steken en de Visch R. aan de zeekant door te trekken, dan vermits wy van geen goede wegwysers voorzien waren, en onse leydslieden niet zeer geneegen scheenen om zoo een verre tour te doen, moesten wy naar ½ uur rydens terugkeeren, en den weg op slaan, dien wy gekomen waren. Capt Jeramba quam ons in 't passeeren zyner kraal de reden van onze terugkomst vragen en verzelden ons eenige honderd schreeden. 5.30 aan de Komma, rondom donder en zeer heet. Wind Z.O.

Dingsdag den 29 d^o

Dingsdag den 29 d^o 8:10 Van hier schooten een hartebeest. 11 uur aan de Kaga. 2:30 van hier. 5:30 aan 't Plaswater. Zoo ras het donker geworden was, hoorden wy een os zeer bulken. Op presumtie, dat er een leeuw moest zijn, wierden verscheide schooten gedaan en eenige Hottentotten, met brandende houten en snaphanen uytgesonden, die den os ook vonden leggen, zeer zwaar van rondom gekwetst. Op het geraas retireerde zig de leeuw, kort daarna quam den gekwetsten os woedend by de wagens genoegzaam op het vuur lopen, waardoor wy zagen, dat hem de buyk by de navel was opgehaald en hy in den hals en vanagter gebeten was. 's Morgenshelder's namiddags donder en weerligt, 's avonds een weinig regen.

Woensdag den 30 d^o

Woensdag den 30 d^o Vonden by den dag het spoor van een oude leeuw en een leeuwin met 3 jongen en de gekwetste os, een eindweegs van ons half dood liggen, wien wy verder de keel lieten afsnyden,

1) Een uiting van beleefdheid.

2) Zie Bijlage II, en bl. 74.

ook na een uur of 3 zoekensonse andere ossen in twee hopen weeder. 10:40 van hier, 12:10 spanden wy uyt.

's Namidd. weeder ingespannen hebbende, wierd er by de wagens een eland geschooten. Wy quamen tegen den avond aan en reden door de Visch R. Ons gezelschap scheyde toen van hier op Potgieter, Kloppers en Nel na, die verder met ons zouden trekken om den weg te wyzen. De grond van 't Cafferland is geele, hier en daar naar het rood trekkende kley. Het gras is doorgaans kort. In het N. loopt een reeks hoge heuvels, in de klooven tot aan den top toe met hout bezet en agter deeze hoge bergen onder anderen eenen spitzen, den Bamboesberg gen^t naar de bamboesen, die er op groeyen. Voorts en tegen 't Z. zijn 't niet dan grazige vlakke heuvels, met rivieren, die van 't noorden na 't Z. loopen en meest zeer hol leggen, doorsneden. Wy hebben hier geen kleyn wild gezien, ook byna geen gevogelte, maar wel weynig hartebeesten en springbokken, eenige buffels en een eland. 't Zand draagt van de Visch R. sterk op.

Donderdag den 31 d^o

Donderdag den 31 d^o 's Morgens opklarende lugt. Zonshoogte 71°50 Wind Z.O., helder warm, 2 uur van hier cours Z. de Visch R. langs over grasige heuvels.

2:30 voorby een oude veekraal met een hutje. Cours Z. 3:50 voorby Jac. Bota, die zeedert 4 maanden aan deese rivier is komen wonen. Donder van verre en bewolkte lugt. 4:30 uytgespannen. 's Nagts zware donder en regen.

Vrijdag den 1 Nov.^{br}

Vrijdag den 1 Nov.^{br} 's Morgens ophelderende lugt. 6:55, vertrokken, den eenen heuvel op en den anderen af door 't veld. 8 uur dooreen riviertje de Doorn R. gen^t. Alle de heuvels met gras en slegte struyken bewassen en steenagtig. De cours Z. langs de Groote Visch R. Wy streeken onder anderen over de krans van een klipagtige heuvel, waarop veelerley gewassen en wel bysonder veel aloë stonden, en van waar wy van boven in de Groote Visch R. zagen. 9:15 door een droog riviertje, waaraan een oude veekraal De Staale Kraal gen^t legt. Om het omvallen van onze kar en het gestadig remmen, moesten wy ons in deese schoft¹⁾ veel ophouden. 10:15 daalden wy den laatsten heuvel af. Hier sprong geen tien treden voor de wagens een renoster²⁾ op, streek voor ons heen door de vlakke en werd door de schutters vervolgd. Na een geruyme tijd nagejaagt te zijn over de Groote Visch R., geschooten. In deese vlakke, die lang en grazig is, en in welke de Groote Visch R. langs de heuvels zijn cours naar het O. zwaayt, zagen wy allerley soorten van wild, springbokken, harte-

1) Zie aant. 4 op blz. 5.

2) rhinoceros.

beesten, kwagga's, elanden, waarvan er een geschoten werd. 12:30 de vlakte in de breete doorgereeden, cours Z. aan de Kleyne Vischrivier, die hier langs de Komdagasse heuvels loopt, en beneeden in de Groote Visch R.vald. Op deese hoogte legt¹⁾ nog aan de Groote Vischrivier P.Erasmus. Den geheelen dag motregen met Z.O.[wind]. In dese bovenlanden regent het in de quade moison zeer weinig, het meest in December, January en February, wanneer het dagelijx dondert. De rivieren zijn hier dan ook het hoogst gezwollen. Aan deese uysterse grenzen is veel goede weyde voor 't vee, maar te voorsien, dat wanneer het veld veel beslagen word, even zo ras als in de Camdebo en in andere strecken zal verminderen. Door de groote hitte en langduurende droogte kan het gras, gestadig afgebeeten wordende, niet weeder uytspuyten, en verdroogen de grasbollen tot in de wortels toe, daar wanneer 't niet afgeweyd word, het lang staande en als hooy wordende gras den grond bevrijd van zeer uyt te droogen.

Zaterdag den 2d^o

Zaterdag den 2d^o Z.O.[wind] met motregen; vermits er in de kleyne Visch R. verscheyde zeekoegaten zijn, en er zig veezeekoeyen²⁾ onthouden lagen wy hier stil en probeerden of wy er te zien konden krygen, dog er quam by den dag geen ten voorschijn, en 's avonds wierd het zo donker, dat men niet zien konde. Deeze R. loopt met verscheyde bogten en is met allerley hout digt bewassen onder andere veel willigeboomen.

Zondag den 3d^o

Zondag den 3d^o Z.O. [wind]. Donkere lugt. 8 uur van hier O op naar den Doordrift. 9 uur door de Kleyne Visch R. Cours Zuydelijk door de Komdagasse heuvels, die een continuatie zijn van den Zwartten berg en eyndigt daar de twee Visch R. in elkander loopen. Zy zijn met gras bewassen en hier en daar digt met allerley soorten van struyken bewassen tot aan den top toe. Wy vonden hier een bereeden spoor. Alhier verlieten ons Potgieter, Nel en Kloppers 10:30 aan de Comdagga, zijnde een fonteyn. Hier zagen wy een troep van meer dan 100 buffels zeer digtby grasen, en joegen se een eyndweegs na. 3:15 van hier, 4:45 aan de Rietrivier, een der spruyten, die de Bosjesmans R. uytmaken. 't Water was hier zeer brak. Z.O. [wind], nu en dan met motregen.

Maandag den 4 d^o

- 1) = heeft zijn woonplaats.
- 2) nijlpaard. (hippopotamus).

Maandag den 4 d^o 7 uur van hier, gestadig tusschen heuvels als voren. 8:45 door een rievierdje ook Doorn R. gen^t. 9:45 door een R. het Zwartwater gen^e, hetgeen sterk liep en alwaar Francois Joubert³⁾ een plaats heeft, 10:12 door een kleyn rievierdje. 12:30 Van

3) De vestiging der familie Joubert dateert van kort voor 1700.

een steyle rug en zeer ongemakkelyke weg 12:48 aan de Bosjesmans R. Hier legt F. Joubert, wy vonden by hem wel vleesch en melk, maar geen brood. Z.O, lugtje, helder. Van de Comdagga was onze cours gestadig westelyker.

Dingsdag den 5 d^o

Dingsdag den 5 d^o 's Nagts regen. 8.30 van hier door de Nieuwejaarsdrift, zijnde een moeyelyke passage. Het water liep er sterk en de heuvels begonnen meer klip en zandagtig te worden, en zo veel met hout en gras niet begroeyt. Onder de struyken stonden zeer veel aloë, die bloeyden. De cours eerst beoosten 't Z. dog daarna meer en meer westelijker. Van verre zagen wy ter regterzyde een groot gebergte, waarschijnlijk den Zwartenberg. 10:7 door een spruytje in een diep gat tusschen twee kloven. 12:15 aan een fonteyn in een kloof tusschen verscheyde heuvels, hadden byna geen hout. Donker wordende hoorden wy van verre een leeuw brullen en even daarna twee onzer Hottentotten met het vleesch van een hartebeest, 't geene geschoten was, bij ons komende, verhaalden, dat zij op den heuvel daar wy onze rustplaats onder hadden een anderen leeuw hadden opgedaan, die voor hen was weggelopen. Hierop hoorden wij ook dien leeuw van nabij brullen, dog onze honden, toeschietende raakten wy van hem bevrijd en vernamen niets verder. Motregen. 's Avonds en 's morgens sterke regen.

Woensdag den 6 d^o

Woensdag den 6 d^o Motregen. Wind Z.O. 9 uur van hier. Cours onbepaald, beoosten en bewesten 't Z. om over en door de heuvels te komen, die wy gestadig op en af reeden. Op deese heuvels stond veel maar zuuragtig gras, dus beter weyde voor paarden en schapen dan rundvee. Zagen een meenigte kwagga's. 12 uur in een kleyne vlakte, daar de Bosjesmans R. zijn loop door heeft. 1 uur door gemelde R; tegen de heuvels rondom deese vlakte stond veelhout en onder de struyken veelen, die bloeyden en veele aloë, 't geen van de vorige kaale heuvels afkomende een fraay gezigt gaf. 1:37 aan deese R. die met veele bogten loopt, uytgespannen. Tegen den avond kreegen wy by ons eenige Hottentots van een naby geleegen kraal, die wy tabak, kopere armringen, en den capitain daarenboven een kopere halve maan en hart gaven, dit scheen deese lieden seer buytengemeen, want zy vroegen van waar tog zulke menschen quamen, die hen zoveel goeds deden. Zy waren ook beschroomd geweest om by ons te komen, uyt vrees, dat men van hen met geweld 't geen ons aanstond, zoude afneemen. Ze waren Gonacquas, niet groot, maar sterk geleed; hun kraal bestond maar uyt eenige weynige hutten. Sommige hadden een carosje voor, en andere een kleyn zakje als de Caffers

om hunne schagt hangen. Hunne beesten zagen er uyt als die der Caffers. Ze spraken mee van beesten te ruylen.

Donderdag den 7 d^o

Donderdag den 7 d^o Betrokken lugt. Al vroeg quamen er eenige Hottentottinnen om mantjes te verruylen; zy waren zeer verre van schoon te zijn, en hadden boven over de borsten een riem gespannen, waardoor die nog meer needergedrukt werden. Wij trokken met de zegen in de R. die hier op eenige plaats en wel tot 4 à 5 roeden breed, maar tegens de heuvels weeder veel nauwer is, dog wy vongen niets. Betrokken lugt. Warm. Op de middag quam de captⁿ der Gonacquas Hottentotten gen^t Ruyter met 28 mans en 21 vrouwen by ons. Wy zetteden hem een grenadiersmuts op,¹⁾ waarmede hy zeer in zynen schik was, en gaven hem eenige koperwerk en coraalen. Onder hen was er een die Nederduytsch sprak. Gemelde capitain had eenen vetten os tot een present meede gebragt, dog die hem werd terug gegeeven. Onder den Hottentotten waren eenige bastaard Caffers, die van de anderen merkelijk te onderscheijden waren, want zij waren zwart, en sterk, wel geproportioneerd van leedematen, daar de Hottentotten geel van couleur en schoon rijsig van gestalte dog tener van leedematen waren. Hoewel de vrouwen dicht bij de mans zaten, hielden zy zig egter van hen afgezonderd, 3:5 van hier, om naar de kraal van gemelde captⁿ. de Ruyter te ryden. Schoon die niet verre van hier geleege was, moesten wy er tot laat in den avond om ryden, om door de klooven der heuvels te komen. Op den weg vonden wy een bynest onder den grond, dien de Hottentots met hunne handen en een stokje wilden ophaalen; dan een graaf²⁾ hebbende doen halen, konden die lieden zig niet genoeg over dat instrument verwonderen, en gaven telkens wanneer er een groote klomp aarde meede werd opgeworpen, door hun gelag te kennen, dat ze 't goedkeurden. 8:30 aan de kraal, 't veld was vol wagtels³⁾. Zagen ook eenige hartebeesten, schooten een hartebeest en 12 wagtels. Nu en dan regen.

Vrydag den 8e d^o

Vrydag den 8e d^o. 's morgens vroeg quam Captⁿ de Ruyter met 25 der zynen by ons, hy legt in een kloof sterk met hout bewassen, onder hetwelk zijn kraal is opgeslagen, bestaande in circa 30 slegte hutten van eenige matjes over hoepelhout getrokken en aan verscheyde partyen 7 à 8 bij elkander geplaatst. By ieder party was een

- 1) cf. Teekening Gordonverzameling. Catalogus Maggs Bros., Supplement to No. 316 p. 5. waar Ruyter tweemaal vermeld wordt.
- 2) = Schop.
- 3) Kwartel.

Pl. 2
Blz. 18

beestekraal, want ieder houd haare beesten apart en slagt voor die er onder hooren. Voor zoveel men uyt voorgemelde Hottentot, die Nederduytsch sprak, konde verneemen, zouden de Hottentotten meer dan eene vrouw houden, verstootende d' eerste niet. Wanneer ze een vrouw willen hebben, neemen zy haar niet uyt hunne hutten, maar uyt een vreemde, en moeten aan de vader en broeders een present van beesten en assegaayen geven: dit geschied zijnde, neemt ieder zijn vrouw naar zig, zonder dat er eenige verdere omstandigheeden worden gemaakt. De zoons zouden alleen erven en niet de dogters. Yder familie schijnt 't op zig zelven te houden, want de Hottentot naar dit erven gevraagt, zeyde, dat alles bleef by de zoons en broeders van den overleedenen; dog de zoons 't meest. D' eenige zoon van captⁿ Ruyter was reeds tot zynen opvolger gedestineerd, en wierd van de overige met eenige dog weinige distinctie behandeld. De Hottentotten worden niet besneeden, maar wel de bastaard Caffers, schoon in hunne kraal hoorende. Twee van hen spraken van hunne oogen door toveren verlooren te hebben. Zij schijnen goedaartig van humeur te zijn, want een bastaard Caffer liet toe, dat men hem de baard schoor, en het haar poeyerde: ook deden se alles met een lachend weesen. Een groot gedeelte van den nagt hoorde men hen in hunne kraal zingen en dansen, ook deden ze dit by ons. Onder hen was er maar een, die met een assegaay op 20 treden afstand in een lap van een schapevel kon werpen. Bij deeze kraal is slegt troebel water.

Zaturdag den 9 d_o

Zaturdag den 9 d_o. 's Morgens 6:15 met een wagen en kar na de mond van de Zondaagsrivier, om te zien, of wy er olyphanten en zeekoeyen, gelijk men ons gezegt had, dat ze er waren, konden opdoen. Wy vertrokken over grasige heuvels, in welker klooven veel hout stond. 7:15 voor een boschje, waardoor wy een passage moesten kappen, hierin stonden eenige boomen en hoge struyken. Hieromtrent leggen P. Markus en Luc. Meyer¹⁾ met hun vee. 11.30. uytgespannen digt aan de duynen in 't gezigt der zee, maar by slegt water. Dit veld gaf een fraay gezigt, doordien er veele afgebrande plekken grasgroen waren, en het overige in 't zaad geschoten gras als rijp graan zig vertoonde, Hoorden een meenigte van wagtels en schoten er eenige, zagen veele hartebeesten, buffels en elanden. Den geheelen agtermiddag doorgereeden hebbende, vernagteden wij ½ uur

1) De vestiging der familie Meyer dateert van 1682.

van strand in een kloof tusschen hooge heuvels, maar hadden slegt water. Helder, wind Z.O.

Zondag den 10 d^o

Zondag den 10 d^o 's Morgens 4:15 weeder vertrokken W. aan. 7:15 aan de mond der Sondagsrivier. Hier stond overal hoog gras. De grond naar de zeekant zandig en veel bosch, dog van laag hout. Zagen het versche spoor en de mest van olyphanten, dog konden se niet op 't lijf loopen, doordien se in de digte bosschen getrokken waren, ook een meenigte van buffels, waarvan er twee geschooten werden, alsmeede elanden. De rivier is hier wel 30 à 40 roeden breed en schijnd diep te zijn, want men kon er geen 3 roeden ver in loopen, of men raakt van den grond en er onthouden zig alhier veele zeekoeyen, die niet dan in diep water kunnen zijn. Wy zagen er 2 à 3 den kop een geruymen tijd heen en weder boven het water steeken, dog het werd donker, zonder dat er zig een uyt het water wilde begeven. Vongen dicht aan de mond eenige kleyne visch, maar zagen 's avonds eene ongemeene meenigte groote visschen op 't water speelen. De loop der R. is schilderagtig langs eenige heuvels, die zo regulier leggen, alsof het fortificatiewerken zijn. Frissche Z.O.

Maandag den 11 d^o

Maandag den 11 d^o. Helder, Z.O. lugtje. Peilden van een hoogte aan de mond der rivier, de westelyke hoek van den inham of baay¹⁾ Z't W. ½ W. Een eylandje ½ uur uyt de wal iets westelyker, de binnenste bogt der baay Z.W. 't W. De oostelyke hoek derselve O. 't Z., de mond der rivier ZZ.O. haren loop in zee Z.O. 't O. Een hoog gebergte bezuyden het W., een dito naderby W. 't N. Het strand was vlak zonder klippen, de rolling der zee zeer flaauw en overal egaal. De R. scheen over 't vlakke strand uit te loopen, want de branding brak er op, evenals op het overige gedeelte van 't strand, de uitwatering was naauw, voor zooverre ze over het strand liep. Het water in de R. was zout. Op de heuvels of duynen lagen veele kalksteen. Wij zagen weeder veele buffels en elanden en vongen tegen den avond veel visch, meest springers. Zonshoogte 74° 10, 's nagts sterke Z.W. wind en naderhand regen.

Dingsdag den 12 d^o

Dingsdag den 12 d^o 's Morgens 6:15 van hier, 10:13 uytgespannen in een kloof, daar veel hout stond. 12:50 weeder vertrokken 't veld dwars door. 5:8 by de kraal van Captⁿ, Ruyter weeder veele hartebeesten, elanden en guagga's. Helder, wind Z.W.

1) De Algoa Baai, waaraan tans Port Elisabeth ligt.

Woensdag den 13 d^o

Woensdag den 13 d^o 's Morgens 8:5 van hier, cours W.N.W. Wind Z.W. Guur weeder.
12 uur in een kleyne vlakte, daar wy een groote

meenigte hartebeesten, springbokken en guagga's zagen. 1:30 uyt en 3.45 weeder ingespannen. Cours N.W. Hier zagen wij rondom veele buffels. 5; 15 in een vlak aan 't eynde van welke een andere reeks van bergen lagen meer met hout bewassen. ½ uur hierna op op een bereeden spoor, loopende langs die heuvels. Cours N.W., daarna W. 't N. en W., midden door de vlakte weederom bezuyden 't west tot Z.W. 7:15 aan een rivier, by de Hottentotten Kornoi gen^t, hier vonden wy 't eerst weder goed water, zeedert wy geweest waren aan de Bosjesmans R. by de Nieuwe Jaarsdrift. Wij kregen terstond by ons den capitain van een hier naby geleegen Hottentotskraal zijnde van de Gonaiquas natie, met 9 der zyne; onder hen waren geene bastaard Caffers. Wy deelden onder hen tabak. Hierby is geleegen eene P. Louw.¹⁾ De rivier Kornoi is eene roede of 6 breed, maar stilstaand water. Zy schijnd haren loop te hebben na de Zondags R.

Donderdag den 14 d^o.

Donderdag den 14 d^o. 9:25 van hier. Den geheelen weg door dicht hout. 1:45 aan de Zondagsrivier. 2:5 door een zeer gemakkelyke drift; 't water quam tot aan den buyk der wagens, was troebel, en sterk stroomend, zodat het in de Camdebo, daar deese R. ontspringt, of in de Zwarte heuvels, daar se doorloopt, sterk moet gereegend hebben. De rivier was een 60 treden breed, en daar wy doorreden overal even diep. Wij kreegen by ons eenige Hottentotten, die wagers van P. en S. Verreire,²⁾ die hier beneeden aan die R. leggen, waaren. Daarenboven legt hier nog N. Bok.³⁾ Wind Z.W., helder. Cours W. t 'Z.

Vrydag den 15 d^o

Vrydag den 15 d^o 's Morgens helder en stil, 5:50 van hier. Gestadig in klooven tusschen heuvels, die met allerley struykgewas, en wel byzondere met veelerley aloë, in een groote meenigte begroeyd waren. Om door deese heuvels te komen, was de cours Z.Z.O. & O., daarna een heuvel omswaayende in een kleyne vlakte, door welk de Zondags R. zijn loop heeft W. op, na zee vervolgt 8:5 aan een veekraal van Salomon Verreira²⁾. Hieromtrent legt ook P. Verreira²⁾. De heuvels aan de Zuydzyde deeser vltens bestaan uyt een gemengde kley en zandgrond, waarin veel substantie van klipaarde schijnt gemengd te zijn, want niet alleen stonden de van hout ontbloote kanten deeser heuvels steyl op, maar de aarde lag ook als lagen over de rotzen, de kanten waren bedekt met een dun vlies van klip en verscheyde brokken, die op den grond lagen, waren van boven reets met

- 1) De vestiging der Kaapsche familie Louw dateert van Van Riebeeck's tijd.
- 2) Ferreira. De vestiging der familie dateert van 1735.
- 3) De vestiging der familie Bok dateert van 1699.
- 2) Ferreira. De vestiging der familie dateert van 1735.
- 2) Ferreira. De vestiging der familie dateert van 1735.

zo een harde korst bedekt, dat men een hamer nodig had, om se door te slaan; 't vertoonde van verre of het rotzen waren. Zouden deese heuvels door den tijd, dat de aarde meer aan de lugt blootgesteld blijft, niet van buyten rots worden? Ten minsten de rots in de Verkeerde valley, daar wy de quadraatsteen uyt kaptten, hadden wel een harde buytenkorst, maar waren van binnen zo aardagtig, dat men se met den vinger kon breeken; ook scheen 't Thouwsgebergte van denselven aard te zijn. Voorts de cours Z.W. tot W. door verscheide heuvels, evenals de vorige met hout en aloë bewassen. 10:45 op een zeer vlakke heuvel, van waar wy een, ruym gezigt hadden, en de zee op 2 à 3 uren afstand zagen. 1 uur aan een riviertje, dat voor 't grootste gedeelte droog was, maar in eenige kuylen brak, en in andere zoet water had. Het word by de Hottentotten Koego gen^t en loopt door een kleyne vlakte. Wy spanden uyt by de plaats van S. Verreira¹⁾, op welke een kraal lag van Gonacquas Hottentots, onder wier opzigt 't vee van gemelde Verreira¹⁾ was. Hierover lag nog G. Schepers²⁾, op wiens vee een ander party Hottentots pasten. Op den middag helder, wind Z.W., frissche koelte. Cours Z.W.

Zaterdag den 16 d^o.

Zaterdag den 16 d^o. 's Morgens helder. 5 uren van hier op een steylen heuvel, van waar wij een goed gezigt in 't rond hadden, en weeder de zee op circa 4 uren afstand zagen. 6:20 daalden wy in een kleyne vlakte, daar wy een zoutpan vonden met zeer goed grof en fijn zout. Deese pan legt zodanig in de heuvels, die niet zeer hoog en met allerley heystergewas, 't meest aloë begroeit zijn, zy is wel byna een uur in den omtrek groot. Niet verre hier vandaan waren twee kuylen, warin zoet water was. 7:15 van hier. Deese vlakte legt hoog, want daaruyt rydende, klommen wy een kleyne heuvel op, waarna wy gestadig afdaalden, en aan de Swartkoprivier komende, een vry hogen heuvel moesten afryden. De weg liep door een bosch van allerley bloeyende heystergewas, maar was de laatste heuvel afkomende stijl en zeer klipagtig. 8:8 aan de Swartkoprivier, die in een zandagtige vlakte loopt. Zy stroomde sterk, dog was maar 3 à 4 voeten diep, en zoveel roeden breed, en hieromtrent legt het vee van Jac. en Pieter Buys,³⁾ alsmeede van G. van Rooyen⁴⁾. 12:25 over de rivier met een kar en rypaarden naar de mond deeser R. 1:45 voorby een kleyne zoutpan langs deese R. liggende 3.25 aan 't strand. Deese

1) Ferreira.

1) Ferreira.

2) De vestiging der familie Schepers dateert van 1713.

3) De vestiging der familie Buys dateert van 1721.

4) De vestiging der familie Van Rooyen dateert van 1713.

R. heeft veele kreeken en laage plekken, die met hoog water onderlopen. Sommige strekken zig wel $\frac{1}{2}$ uur van de rivier af, waarom wij dan ook eenen groten omweg moesten neemen, om aan de mond te komen. De mond der R. loopt wel 25 á 30 roeden breed in zee; in den mond en wel 100 roeden verre in zee was geen branding, maar kabbeling van water, maar verders een smalle branding; dus er op die hoogte dwars voor de mond een smalle plaat schijnt te leggen. De loop der R. is als die der Zondags R. langs regelmatige heuvels en op strand langs zodanige duynen Z.Z.O. De strekking der kabbeling in zee Z., voorts was er langs strand overal een egale tamelyke branding, tot op zijn verste 30 roeden van strand; zonder eenige klippen, schoon het laag water was, en een frissche Z.O. waayde. Deese mond legt in de binnenste bogt der baay. De duynen zijn alle een 100 roeden van strand, met hoog en laagstamde aloë begroeid.

Zondag den 17 d^o.

Zondag den 17 d^o. 's Morgens helder Z.O. lugtje. Wy peylden op een duyn, waarop 's compagnies teeken¹⁾ op een steen stond, denoordelijke hoek der baay O.t.'N. Een hoog eyland O.N.O. een ander eyland O.N.O. $\frac{1}{2}$ W., de zuydelijke hoek der baay Z.O.'Z., den Van Stadensrivierberg, dien wy aan den mond der Zondagsrivier in 't W. $\frac{1}{2}$ Z. gepeyld hadden, nu N.N.W, en dien van den Swartkop R., toen in 't W. t' N. nu N.N.W. 9:40 van hier het strand langs, frissche Z.O. wind. Vonden op 't strand leggen, een hoop versteend zand, 't geen van verre naar 't wrak van een schip geleek. Waarschijnlijk is dit het overblijfsel van een verspoelde duyn. In de duynen hieromtrent staken meede diergelijke steenagtige punten uyt. 11 uur aan de uytwatering van twee of meer zoete fonteynen, waaraan $\frac{3}{4}$ uur van hier Thomas Verreira²⁾ legt. 12 uur aan de kraal van gemelde Verreira²⁾. 1:15ⁿ te paard van hier. 3:15 aan de Zwartkopsrivier terug. $\frac{3}{4}$ uurs van hier reden wij nog voorby een groote zoutpan, dog waarvan het zout volgens rapporte zo goed niet is, als van die aan de oostzijde der rivier. 's Avonds stil, helder.

Maandag den 18°.

Maandag den 18°. 's Morgens betrokke lugt. 5 uur van hier, cours eerst W. en daarna N.W. 6:35 door de kleynen Gamtouwsvier. 7:35 aan de plaats van P. Buys. Hierop stond een slegt³⁾ huys, evenals die in de Camdebo, en zagen wy het eerst zeedert W. Prinsloo weder bezaayd land, zijnde de Hottentotten beesig, de garst en tarwe te

- 1) V.O.C; als monogram.
- 2) Ferreira.
- 2) Ferreira.
- 3) eenvoudig.

snyden, 't Bouwland lag tegens een kleyne heuvel, zonder dat er water by geleyd werd. Hier digtby legt een kleyne kraal van Bosjesmans Hottentotten. 8:30 van hier. Cours W. 9:30 door een drooge R. aan welke in een kloof een bosch, daarin veele hoogstamde aloë was; verder waren de heuvelen meest zonder hout. 12:7 aan een veepest van Herman Pietersz.¹⁾ 1:20 door een riviertje, dat zeer rotsagtig was en eenig lopend water had. 2:7 op $\frac{1}{4}$ uur distantie de plaats van J. Potgieter, in een kloof en aan een riviertje, dat in zee uytloopt en langs een schilderagtigen weg, over heuvels en dorre klooven hier en daar met hout begroeit. 3 uur aan de Van Stadensrivier in een kleyne vlakte omringt van hooge heuvelen, waarvan die, langs welke de rivier looptmet zwaar geboomte tot in 't water begroeyd is. Wij peylden van een heuvel in 't O. t' N., van onse legerplaats geleegen, de strekking der kust naar de Zwartkops R. $\frac{3}{4}$ uur van den doordrift O.Z.O. en Z.O. t' O., den mond der rivier naar gissing, want konden hem niet volkomen zien, Z.O. t' Z. of Z. t' O. Deese rivier kan zomtjids zeer hoog opgeswollen zijn, doordien de mond by een hoge vloed, toegespoeld en de uytwatering dan belet word, dog by een hoog water van boven spoeld zy weeder open. Nu was er $1\frac{1}{2}$ voet diep water in den doordrift, men heeft daarom hoger op een doordrift gemaakt, dog de weg derwaarts loopt over zeer style ruggens. Deeze geheele streek is zeer heuvelagtig, de heuvelen stijl en lopen tot aan strand, 't welk hier een inham of baay moet uytmaken, want wij anders met onse cours zo digt er by niet zouden kunnen zijn.

Dingsdag den 19 d^o

Dingsdag den 19 d^o 's Morgens opklarende lugt. Werden door J. Potgieter, die omtrent een uur van hier geleegen is, van brood, boter, een hamel, melk, salade en snyboonen voorsien, 't geen ons wel quam, want hadden reeds een maand lang geen brood, veel minder eenige groentens, en zelfs geen melk, omdat die gemeenlijk by de Hottentotten zuur is, tenzy men zorg draagd, om op de melktijd by hen te zijn, gehad. Peylden van een naast die van gisteren avond geleegen heuvel, aan de westzyde deezer rivier de westelyke hoek van de baay²⁾ Z.W. t' W., de binnenste bogt W. t' Z., eenige bergen W. t' Z. en W. De zee stil, weinig branding, frissche Z.W. 8 uur 8 van hier, terstond een hoge heuvel op. 8:45 daarop, de weg $\frac{1}{2}$ uur van strand, over heuvels by wylen zeer steyl, waardoor de rivier kronkelende loopt, meest langs de R. op eenige distantie. 10:25 in een vlakte waarin een veepest is van D. Potgieter. De Van Stadensriviersbergen aan

1) De vestiging der familie Pietersz dateert van 1714.

2) St. Francisbaai.

de regterzyde. 10:20 aan 't Galgenbosch,¹⁾ leggende langs gemelde rivier; 't is niet breed, en bestaat meest uyt doornestruyke en bomen en uyt een enkele geelhouteboom. 2:47 door de Loerierivier. Deeze geheele weg is een der aangenaamste, doordien men over de ruggens van hoge heuvelen rydende, van terzyde op lagere ziet, die zeer verward door elkaar leggen en dus een aardige vertooning geeven. Zy hebben weynig hout. Deese rivier loopt lager in de Gamtouws R., zy was 2 roeden breed en 2 à 3 voeten diep. 's Agtermiddags en 's avonds motregen.

Woensdag den 20 d^o

Woensdag den 20 d^o 's Morgens helder weer. 5:5 van hier, terstond een steyle heuvel op, en voor een kort stootje de klipagtigste en moeyelijkste weg, dien wy tot nog toe gehad hebben, en boven op den weg gestadig als die van gisteren. 't Veld zo grasrijk niet, maar begroeyd met allerley planten en struykgewassen. De grond steen- en zandagtig als de vorige. 8 uur van deese lange ruggen in een kloof. De heuvels waren hier en daar afgebrooken, en vertoonden een rood en witte zagte klip, by horisontale lagen van 4 à 5 voeten dik en daarenboven roode kley. 8 uur 45 m. door een riviertje en kort hierna nog 4 malen. Onder de heuvelen was er een, zeer stijl en hoog, digt met allerley hout en hoogstamde aloë bewassen. 9 uur 45 aan de Gamtouws R. door een doornbosch, hier en daar stond een enkele geelhoute boom. De cours is zeer different geweest, eerst benoorden, dog meest bezuyden 't westen, omdat wy gestadig over de ruggen dier heuvels en in kloven ryden moesten. De Gamtouws R. is zo breed als de Zondagsrivier en heeft een vlakke oever. Zy had niet veel water. 1 uur 40ⁿ van hier, cours W.N.W. tusschen door een kloof heuvelen langs en bywylen steen en zware zandagtige weg, byna 1½ uur lang. 4 uren aan een veepest van Jacob van Rheenen,²⁾ dog een verkeerden weg ingeslagen hebbende, moesten wy ½ uur terug ryden, en quamen 6:45, cours Z. t' W. van een steyle hoogte door de Kabellauwsrivier. 7:15 op een plaats van J. van Rheenen.

Donderdag den 21 d^o.

Donderdag den 21 d^o. Helder warm. Wind Z.O. Zonshoogte 76°:27. Volgens raporte loopen de monden der Van Stadens, Kabellauws en Zeekoerivieren met hoge vloedden toe, en met sterk opperwater weder open, ¼ uur in zee legt voor den mond der Gamtouwsrivier, die altijd open blijft een bank, gelijk bleek aan de branding, dog in die bank zouden 2 openingen zijn, daar diep water in is. Eerst 1000

- 1) De verklaring van de naam komt voor in het reisverhaal van Van Plettenberg. (Geo. Mc. Call Theal, Belangr. Hist. Dok.; Deel I blz. 29)
- 2) De vestiging der familie Van Rheenen dateert van 1725.

treeden beneeden den doordrift zouden zeekoegaten zijn, en de rivier tot zo verre kunnen opgenomen worden. De knegt van Van Rheenen zeyde, dat hy van 8 mudde zaad-koren by een slegt jaar 130 en by een goed jaar tot 200 mudde won, en dat er hier omstreeks zaayland en water genoeg was. 4:37 van hier over een hoge vlakke, de zee gestadig in 't gezicht. 6:40 door de kleyne Zeekoe R. aan welk Jacob Kock¹⁾ een tuyn en koorwatermolen heeft. 7:15 by gemelde Jacob Kock aan de Groote Zeekoe R. De cours W.t.Z. en W.Z.W.

Vrydag den 22 d^o.

Vrydag den 22 d^o. By deesen Jacob Kock vonden wy eerst zeedert Wouter de Vos aan de Hexrivier een reedelijk goed huys, en van alles volop. Zyne vrouw vertoonde ons zeer fyne koussen, van wol hunner schapen gebreyd. Jacob Kock berigte, dat men hier niet veel Z.O. wind heeft en zo hy al waayd, zeer gematigd is, dat de Z.W. wind hier 't meest regeerd. Hy meende, dat er bewesten de Zwartkopsrivier een goede ankerplaats voor scheepen zoude zijn, die door het hier westelijk uytsteekend punt²⁾ aldaar bedekt lagen voor den Z.W. wind. Dat er ook beneeden of bewesten de Van Stadensrivier een schip ten anker geleege had, dat het strand aan gemelde Van Stadens R. tot aan de Kabeljauwsrivier, vlak en zonder klippen was, maar van daar tot aan de Zeekoerivier, hier en daar met klipbanken. Meenigmaal zag men hier retourscheepen passeeren. 's Morgens helder en stil, 's namiddags donder. In de Kraggakamma, een uytsteekende hoek lands tusschen de Zwartkops en Van Stadensrivier, zou schoon, bouwbaar land zijn; in die streek legt een groote valley. 's Avonds helder en stil.

Zaterdag den 23 d^o

Zaterdag den 23 d^o Motregen. Wind Z.W.

Zondag den 24 d^o.

Zondag den 24 d^o. Betrokke lugt. Wind Z.W. 's Namiddags 2:30 van hier. ½ uur boven deese plaats aan deese rivier legt een zoon van Jacob Kock, en bijna een uur verder Doris Potgieter. Hier een goed huys. Verderop liggen nog 3 plaatsen. 5 uur in 't passant aan bij de wed^e Meyer, meede aan gemelde rivier, om een broodboom te zien, die een vrugt had, dog wy bevonden, dat zij reets afgevallen was. Men verhaalde, dat de Hottentotten de wortel van den broodboom in kleyne schijfjes snyden, die zij in den grond tusschen eenig gras graven, en aldaar laten leggen totdat

1) De vestiging der familie Kock dateert van omstreeks 1750.

2) Kaap St. Francis.

zij kunnen gekneust worden, waartoe wel een maand of meer nodig is, waarna zij er onder den asch kleyne koekjes van bakken. Het gras staat hier zoo weel-

drig niet als verder op naar 't O en er staat meer onkruid en ruygte onder. 6:5 aan de geelhoutboomen R, zijnde een kleyne spruyt, die in de Kromme rivier loopt. 7:25 aan de Leeuwen R., by een veepest van Doris Potgieter. Aan deese rivier meede in de Kromme Rivier loopende, legt een boschje van opgaande boomen, het Leeuwenbosch gent. Op de heuvelen, die wy gepasseert zyn, staat geen hout, maar alleen hier en daar in een kloof en langs de riviertjes. Cours N.W.

Maandag den 25 d^o

Maandag den 25 d^o Motregen, wind Z.W., guur weeder. 6 uur van hier. Een leelyke passage door de Leeuwen R. wegens de meenigvuldige moddergaten. 7:15 door de diepe rivier, die in de Kromme R. loopt. In 't gebergte aan deese zyde der Caúga¹⁾ of Gamtouw's rivier zouden tegenover deesen streek 7 plaatsen leggen, en tegen de andere zyde der gebergte, dat over die rivier legt ook nog eenige. Hierop volgt 't Caroveld tot aan den Zwartenberg. 't Veld is ook hier en daar zuuragtig en de grond zandig. 9 uur voorby de plaats van N. Vermaak²⁾. Cours W. t 'Z. 10. 30 aan het Esschenbosch by een fonteyn, waaruyt zeer goed water liep. Cours W.Z.W., hierby is een plaats van J. Scholtz³⁾. In dit boschje groeit veelderley hoog hout, 't meest essenboomen, die hoog zijn, onder ander stond hier een wilde vygeboom, die zeer hoog was, en ruym een voet diameter dik. De vygen, die kleyn en rondagtig zijn, hangen in meenigte van rissen, en zijn volgens getuygenis der lieden hier, goed van smaak. Wind, Z.W. regen. Zeer kout. 3:10 van hier een style heuvel op. 3:45 aan en langs den oever der Kromme Rivier, zy loopt van 't westen na 't Oosten, tusschen twee ryen heuvelen, en is 2 à 3 roeden breed. Zy loopt niet verre van de Zeekoe R. in zee, langs haar leggen aldaar eenige plaatsen. De ry heuvelen ten Z. loopt voor het Autoniqua, en die ten N. voor het Caúga gebergte. Deese heuvelen zijn grasrijk, hier en daar klipagtig en hebben zeer weinig hout. 4:20 door die R. 4:40 over twee spruyten en een style heuvel op. 5:20 aan een boschje gent het Assagajebosch en aan een spruyt. 6:5 aan het Melkhoutebosch by een plaats. Van dit bosch is weinig meer in weesen. Cours W. t 'N.

Dingsdag den 26 d^o

Dingsdag den 26 d^o Te paard tusschen twee steyle koppen door 't gebergte na 't Autoniquabosch. Na een uur rydens aan 't begin van het bosch 't geen langs en in de klovens van dat gebergte zig verre uytstrekt en 2 à 3 uren westelyker met een punt naar zee schiet. Hier stonden dicht by elkander hooge geelhoute, assegaje, else, beuke,

1) Kougarivier.

2) De vestiging der familie Vermaak dateert van 1712.

3) De vestiging der familie Scholtz dateert van 1721.

kamassi, stinkhoute en andere boomen, daaronder van 2, 3 à 4 voeten diameter dik. Buyten dit bosch is een groote vlakke, zandige grond, die evenals die der Kromme R. voor zoverre zy langs het Autoniqualand en naar zee loopt, het eerste jaar goed, maar 't volgende minder en daarna loos koorn, schoon 't land gemist word, geeft. Wanneer dit land afgebrand word, is 't zomers goed om te weyden, anders is 't zeer kort en zuur. 't Regend hier veel. Hier vooraan heet deese streek lands Credo en verderop naar de Kromme rivier Cise Kamma¹⁾. 2:30 van 't Melkhoutebosch gestadig langs de Kromme R. 4:10 door een groote spruyt, 4:40 by Thomas Verreira²⁾. Wind Z.W. met regenbuyen.

Woensdag den 27 d'

Woensdag den 27 d' 's Morgens helder, stil, frisch weeder. 7 uur van hier over de Kromme rivier. 8:30 weder over, 8:50 weeder, 10:10 weeder over, 10:50 weeder over aan 't eynd derselve. De grond is swart en veenagtig, tot aan de heuvels met biesen en struyken bewassen, de heuvels steenagtig. Hoe hoger men de rivier oploopt, hoe minder gras. De plaatsen leggen hier en daar in de klooven, die eenigsints vlak zijn, op 2 à 3 uren distantie van elkander. Schoon hier goed bouwbaar land is, word er niet meer dan 't broodkoren gewonnen, omdat 't transport te verre en moeyelijk is. Hier en daar legt een kleyn stukje wijngaard, dog by de lieden is geen wijn. De valley der Kromme R. is aan 't eynd bepaald door een dwarsheuvel, waarlangs die R. in 't W. t' Z. in 't Autoniquasgebergte ontspringt, en aldaar de de Elandsfonteyn word gent. Hier legt een verlate plaats van Andr. Dupré³⁾, de Cours N.N.W., op 't laats W., de wind Z.W. 1 uur van hier den voorgemelde heuvel op, cours N.W. 2:40 voorby een plaats van gemelde Andr. Dupré, en even daarna in de lange kloof. Deese legt veel hoger, dan die der Kromme R., want wy moesten den heuvel hoog opklimmen en daalden nu weinig. Dit was een schoon grazig veld, dog de kloof, schoon breeder dan die der Kromme R. van den top des eenen heuvels tot die des anderen qualijk een uur breed. Zy loopt meede west op, tusschen de hier voorgemelde heuvelen, die voor zoverre ze tegen de Autoniquabergen strekken, klipagtiger en schraalder dan de tegenoverleggende zijn. 3:30 voorby Nieuwkerke⁴⁾, hier was een schapenkraal, waarvan de staken van aloëstam-

1) Zitzikamma.

2) Ferreira.

3) De vestiging der familie du Pré dateert van 1708.

4) De vestiging der familie Van Niekerk dateert van 1691.

men gemaakt waren. 5:30 by Strydom¹⁾ aan 't begin der Groensrivier, deese loopt oost op en zwaayt verder na de Caúga, die aan de noordzyde der in 't noorden leggende heuveln meede O. oploopt, en daarby naar zee loopt de Gamtouws R. word genaamt.

Donderdag den 28 d^o.

Donderdag den 28 d^o. Helder, wind Z.W. 7 uur van hier. 8:15 voorby Joh. Oelofse,²⁾ 8:35 door de Klippendrift of Grootte Aapjes R., 9:15 door de Kleyne Aapjes R. 9:25 voorbij Verreira⁵⁾. 10 uur door het Hartebeest R., 11:12 door de Diepe R., 11:20 bij B. Verreira³⁾, 1:15 van hier, 2:5 door het Roodekransriviertje, 2:40 door de Kleyne R. en voorbij de veepost van de wed^e Heyns⁴⁾. 4 uur de Rietvalley, zijnde de oorsprong der Caúga. 4:20 voorby de wed^e Heyns, 6:30 bij Matth. Zondag⁵⁾. Alle de bovengemelde riviertjes der Lange Kloof ontlasten zich in de Caúga. De cours W.t.'Z. en W.

Vrydag den 29 d^o.

Vrydag den 29 d^o. 's Morgens helder wind Z.W. 7:45 van hier, 8:50 voorbij een veeplaats van Nic. Prinsloo. 11:20 een steyle heuvel op, 11:35 er af, en door de Keurbooms R., die door een kloof in 't Autoniquasgebergte zuyd op naar zee loopt. Hierby ligt een plaats van Jacob Bota d'oude. 1 uur by Gerrit van Rooyen, cours W. iets N. 9 uren lieten de wagens ryden na Hend. van Staden en reeden te paard naar 't Warme-bad aan de Olyphantsrivier. De cours N.t'O. over steyle heuvels. 5:20 van deese heuvel O.t'N. op, voorby een plaats van Jan Janze van Vuure⁶⁾ 6:15 voorby een van G. van Rooyen, bewoond door Ignatius Verreira⁷⁾, 6:30 door de Potjes R., zijnde droog, 7:40 voor de Kromme R. die in de Lange kloof even bewesten de Keurbooms R. ontspringt en even daarna by Andr. Oelofse. 's Avonds Z.O.

Zaturdag den 30 d^o.

Zaturdag den 30 d^o. Helder, wind N. 5 uur van hier over klipagtige heuvels N.O. op. 6:30 van de heuvels in een valley gent de Vette Valley, omdat er op het water een

- 1) De vestiging der famifie Strydom dateert van 1686.
- 2) De vestiging der familie Oelofse dateert van 1689
- 5) De vestiging der familie Zondag dateert van omstreeks 1736.
- 3) Ferreira.
- 4) De vestiging der familie Heyns dateert van 1688.
- 5) De vestiging der familie Zondag dateert van omstreeks 1736.
- 6) De vestiging der familie Jansen van Vuuren dateert van omstreeks 1700.
- 7) Ferreira.

slymagtige stoffe evenals melk ligt. Voorby een veepest van de Wed^e. Van Staden⁸⁾. Hier vandaan weder door en over Caroheuvels, cours N. 8 uur door de Olyphants R., die meest en nu ook droog was, en niet dan met zware regens loopt. 8:30 aan 't Warme bad, gelegen onder 't gebergte, even bo-

8) De vestiging der familie Van Staden dateert van omstreeks 1700.

ven een plaats van P. Jordaan¹⁾, dit bad is op verre na zo heet niet, als dat in de Brandvalley; nogtans zeer warm. De wellen borrelen op 2 à 3 plaatsen sterk op, en naar mate men op den grond stamp, sterker; op 't water drijft een slijm en witagtig vlies. 't Hout, dat in den grond in deese welgaten staat, is met stippen evenals van zilver bezet; ook blinkt het zand langs de kanten sterk, als er de zon op scheynd. Aan 't water is geen andere smaak dan van gemeen gekookt water. Deese bronnen geeven veel water in alle tyden van 't jaar. De grond rondom is zeer stofferig en als bruyne asche. De vrugtboomen, schoon zeer verwaarloost, groeyen hier zeer weeldrig, en men zeyde ons, dat hier rykelijk koorn was te winnen. Aan dit bad komen zeer veel menschen uyt de Camdeboo en elders. 10:15 weeder terug. 1:45 by G. Oelofse, 3:30 van hier, 7:15 by G. van Rooyen, 8:15 van hier, 8:45 door de Murage R., 8:55 door een kleyn riviertje en voorby Jan Buys. 9:45 aan de Gansekraal by Hend. van Staden. In de kloof tusschen de heuvels van de Lange kloof en 't Camassigebergte²⁾ en voort tot daar de Couga naar zee zwaayd, alsmeede in de kloof langs het Olyphants R. gebergte tot daar het eyndigt, leggen nog verscheide plaatsen, de meeste 3 á 4 uren van elkanderen, dog daar men de meeste tijd geen brood heeft. Van groentens schijnt men weinig werk te maaken, want zelfs op verscheide plaatsen in de Lange kloof, daar men geen gebrek aan water heeft, was niets of zeer weinig. In 't veld naar 't Warme Bad waren veel rheebokken en vogelstruysen; 's middags betrokke lugt. Wind Z.O., donder in 't N., 's avonds weerligt.

Zondag den 1 December.

Zondag den 1 December. Betrokken lugt. Z.O. 9 uur van hier, 10:30 door de Matjes R., voorby de Wed^e Van Beuningen. Van hier gaat over een spitsen berg gent den Duyvelskop, naar 't Autoniquasbosch een voetpad, alsmeede een ryweg dog zo moeyelijk te passeeren, dat wy geen kans zagen, om er wel met onse wagens over te komen, waarom wy van ons voorneemen om langs die route door 't Autoniqualand, naar de Mosselbaay te ryden, moesten afzien. Alhier begind het veld der Lange kloof er schraal uyt te zien, en is 't op de meeste plaatzen niet dan Caro veld, naar mate men in deese kloof van 't oosten avanceert, begind er minder gras te staan. Van een yder word hier gezegd, dat in deese kloof goed koorn wast en in meerder quantiteyt zoude kunnen geteeld worden; want er geen gebrek aan water is, dog we-

1) De vestiging der familie Jourdan (Jordaan) dateert van kort voor 1700.

2) Kammannassie.

gens het verre en moeyelyke transport word hier niet meer dan tot broodkoorn gezaayd. 11 uur door een spruyt der Brakke Rivier, 11:40 door een tweede by Roelof Kamfer¹⁾, omtrent 2 uren ten W. deese plaats eyndigt de Lange kloof en word daar door dwarsbergen geslooten. 12:50 van hier uyt de Lange Kloof noord op langs de Brakke Rivier, en aan de andere zyde langs een krans van een klipagtige heuvel in 't Caro veld. Den heuvel omgereeden zijnde weeder west op. 3:30 by de plaats van G. Scheepers, aan de Grootte Doorn R., 5:30 van hier. 7 uren voorby een verlaten plaats van Herman Pietersen. 7:30 door de Klippendrift, een sterk lopend water. 8:15 by Okker Hijns op de Muyskraal aan de Zandplaat in 't Cannaland. Betrokken lugt, wind Z.O., guur weeder. Het water bewesten de Keurboomsrivier ontlast zig uyt de Lange kloof door verscheide riviertjes in de Camnasi, die in de Olyphants R. alsmeede de Gamka ontfangt en naar 't Zuyden loopende den naam krijgt van Gouritsrivier.

Maandag den 2 d^o.

Maandag den 2 d^o. 's Morgens, wind N., ligt betrokken lugt, koud. Peylden het Cangoberge, zijnde het middelste gedeelte van den Zwartenberg N. 7 uur van hier, 11:35 langs en door de Kleyne Doorn R. tusschen klipagtige heuvels. Cours W. 12:35 door de Grootte Cannalandsche rivier, 12:40 voor de Cannalandsche hoogte, 12:50 er op in een vlak Caroveld. 1:35 door de Kleyne Cannalandsche R., droog en voor de hoogte. 1:45 er op. Deese twee hoogtens zijn zeer moeyelijke passagiën om hunne steylte, daar meenig een wagen voor blijft staan, en zouden kwalijk op te komen zijn, indien se klipagtiger waren. Men komt er door op een hoog veld tusschen bergen en heuvelen in een kloof, die hoe langer, hoe nauwer word. Zagen 4 gestreepte zels digtbij onsloopen. 3 uur door de Wasch R. en voorbij een verlate plaats van J. Dryer²⁾. 3:25 door de Modder R. 4:30 door de Saffraan R., alle swakke spruytjes, die nu droog waren, en in de Gourits R. loopen, en aan de Saffraankraal een ordinaire uytspanplaats. Dor veld, de grond scherp met steentjes en zand, wind W.

Dingsdag den 3 d^o

Dingsdag den 3 d^o Helder. Wind Z.W. 6:10 van hier, de Attaquaskloof op, tot 7 uur langs een ruysend watertje, 8 uur viel de kar om. Cours W. t' Z. 9:45 aan de Grootte Paardekraal, een uytspanplaats hier. De cours Z. t' O. 1:15 van hier, weeder Z.W. en W. t' Z. 4.15 aan de Kleyne Paardekraal, meede een uytspanplaats en het eynd der Attaquaskloof. Deese kloof is een opening in 't gebergte, 't geen

1) Een Roelof Campher kwam naar de Kaap in 1690.

2) De vestiging der familie Dreyer dateert van 1729.

van de Kromme R. aan zee, langs het Autoniqualand en Swellendam, voorts het Hexriviersgebergte en den Wittenberg uytmaakt en verder langs de Oostzyde der Olyphantsrivier voortlopende tot omtrent op 32° breette eyndigt. Zy is met zodanige steyle heuvels bezet, dat deese passage voor een der moeyelijkste word gehouden, te meer omdat zy zoo lang aanhoude, loopende niet dwars, maar schuyns door 't gebergte. Men vind er plaatsen, daar men twee wielen moet remmen. De weg word reedelijk wel onderhouden, en zou onbruikbaar zijn, indien de heuvelen klipagtiger waren in deese kloofstaat veelerley soort van bloeyende heysters. Aan de zuydzyde van dit gebergte komende, zijn 't niet dan heuvelen daar veel gras, maar ook teffens biesen en struyken staan. 5:45 door een kleyn riviertje, zijnde den spruyt der Brakke R. 6, aan de Hagelkraal by D. Marcus in het land van Beune (?)

Woensdag den 4 d_o

Woensdag den 4 d_o Helder, wind N.W. 9:45 van hier, cours Z.Z.O. Langs een ongemakkelyke weg over heuvels door de vorige spruyt alhier gen^t de Palmiete R. 11 uur voorby J. Bota op eenige distantie en van verre Louw Erasmus, beiden in 't Zuyden, de Hartebeestekraal in 't Oosten; tot op deese hoogte schiet het Autoniquabosch. 12:30 over de Brandwagt, het eerst van buyten witgeplaastert huys, zeedert dat van W. de Vos aan de Hex R. en door bovengemelde spruyt. 1:15 by Claas Meyer langs dezelfde spruyt, die hier de naam krijgt van Brakke R. 2:30 van hier langs gemelde Brak R., 3:15 door dezelve, komende het water tot halfwegen het wagenkistje, want de vloed tot hiertoe oplopende, waren wy er te vroeg doorgereeden voorby Jac Hatting¹⁾ 4:25 by Pieter ter Blans,²⁾ het geheele veld heuvelagtig, daar veel biesen en allerley struyken in 't gras staan. Wy vonden het hier in huys alles wel geschikt en zeer goeden wijn, schoon die hier niet geteeld word. Men vind hier zeer weinig koorn en klaagde zeer over de droogte; de plaatsen hebben zeer slegt uytzigt, want leggen alle in de klooven die zeer naauw zijn tusschen hoge heuvelen.

Donderdag den 5 d^o

Donderdag den 5 d^o. 7 uur van hier naar 't Autoniquabosch. 8 uur door de kleyne Brakke Rivier, die in zee loopt en hier tamelijk breed is. 9 uur voorby Christ. Oelofse, 10 uur voorby Hend^k. Plooy³⁾, 10:40 by Hend^k. van der Wald, 11 uur van hier, 11:50 aan 't Autoniquabosch. Dit legt hier meede langs 't gebergte, daar stonden zware

1) De vestiging der familie Hatting dateert van 1698.

2) Terre blanche. De vestiging der familie dateert van 1713.

3) De vestiging der familie du Plooy dateert van 1712.

boomen, onder anderen een van 13 voet 9 duym Amsterd: circumferentie, maar zo meenigvuldig en doorgaans zo zwaar niet, als aan de zyde der Kromme R. 't Beste is hier reeds uytgehakt. Men gaat omtrent het hakken in deese bosschen zeer ruw te werk, want wy vonden hier meenig een fraay boom, die men geen kans heeft gesien om op den grond te krygen op andere jongere boomen leggen, en dus die beletten om door te groeyen; ook werden er doordien men niet voor den voet weg, maar hetgeen het best aan staat, hakt, een meenigte jonge opschietende bomen geruïneert, om een eenige boom uit te hakken, en uyt 't bosch te brengen, zoodat 't niet te voorsien is, dat deese bosschen het zoo lang zullen uythouden, als men anders van hunne uytgestrektheid wel zou hebben te verwagten. In deese vlakte van 't Autoniqualand tusschen 't bosch en de zee leggen 14 plaatzen, die hun bestaan alleen hebben van dit Autoniquahout te kappen, transporteeren en verkoopen. Het veld is te zuur om schapen en koeyen te weiden en de grond niet dan met veel mist te bezaayen, dus is 't zeer armoedig hier. Volgens het zeggen van P. ter Blans zoude in 't midden van dit Autoniqualand tusschen de bosschen zeer goed bouwbaar land leggen, zijnde zwarte zandgrond, ook goede weyden en zig in 't bosch veele olyphanten onthouden, die om de digte bosschen bezwaarlijk te schieten zijn. Uit deese kust zoude een rif in zee, in welke een zoete wel ontspringt, steeken. In de baay Algoa geleegeen aan d'uytloop der Keurboomsrivier vol klippen en riften zijn. Men brand hier loog tot zeep van caré¹⁾ bosjes. 's Namiddags terug, de wind N.W., regen.

Vrydag den 6 d^o

Vrydag den 6 d^o De wind N.W., regen en donder.

Zaterdag den 7 d^o

Zaterdag den 7 d^o 6:55 van hier weeder door de Brakke Rivier, naderhand den weg op naar de Mosselbaay. 9:15 door de Herte Rivier, die smal was voorby Ab. Fred. Bierewaard, deeze plaats heeft niet dan brak water, het zoete moet 1½ uur verre gehaald worden. 10:15 voorby N. Bernard, een slegte plaats, brak water. 11:45 in de Mosselbaay. In deeze baay zouden geen klippen of riften, maar zeer goede ankergrond weesen. Zonshoogte 78:40, dog niet zeer accuraat, vermits de lugt telkens betrokken, zelfs met regenbuyen was. Peilden de oostelyke hoek O.N.O. De baay open in 't O., de regen belette weder te peilen, de wind N.W. 2:10 van hier, cours W.t'Z en W.Z.W. 4:45 voorby Jac. Meyers, een slegte plaats. 5:20 voorby d' ou-

1) Caré bosjes; waarschijnlijk Karroo bosjes.

de Boshof,²⁾ meede slegt. 6 uur voorby den jongen Bota, item. 8:30 by Bota aan de Gouritsrivier, wind Z.W., zagen veele harten. Hier stond een schapekraal van levende aloë.

Zondag den 8 d^o

Zondag den 8 d^o 's Morgens reeden wy naar den mond der Gourits R. een uur in 't Zuyden van hier geleege. De rivier is wel 20 roeden breed en heeft een breeden mond, maar by de ebbe een smalle uytwatering, lopende circa 50 roeden lang, zeer kort langs de westelyke oever in zee. Zy heeft aldaar en verder op, volgens 't zeggen van gemelde Bota een goede diepte om met een kleyn vaartuyg te kunnen varen. Den mond legt eenigsints voor den Z.O. gedekt. In dit veld was meenig wild en enkele hartebeesten en rheebocken; tusschen de Gourits en Breede Rivier in de breette van wel 4 uren diep landwaards in, zoude het veld zeer slegt, en duynagtig zijn, alwaar geen bouwbaar land, nog weinig wygrond nog water is. Even ten oosten van deesen mond leggen de Vleesch en Vischbaayen, die kleyne inhammen zijn, open voor zuydelyke winden, maar waarin goede ankergrond zoude zijn. 2 uur van hier langs de Gourits Rivier, 3:55 voorby H. Meyer, 5 uur voorby nog een plaats van hem. 5:50 by Pienaar¹⁾ aan voornoemde rivier. Vervuylde grasheuvels en langs de R. met renosterboschjes bewassen. Cours eerst N., daarna N.W.

Maandag den 9 d^o

Maandag den 9 d^o Helder, stil. 6:30 van hier door de Gourits R. Cours W.t'N. en W.N.W. De R. was zeer laag, 't water even over den agtersten as, 7:15 voorby een andere plaats van Pienaar ter zyde N. af; tot 8:30 langs gemelde rivier, over heuvels met allerley bosschjes begroeid. 12:30 door de Vals Rivier die zeer klipagtig was, en waarin 't water sterk stroomde by Rhijnsburg²⁾ 3:15 van hier over kortgrasige heuvels. 7 uur door een kloof, waarin een groote meenigte aloë stond. 7:40 voorby Renier aan de Cafferskuyls R. 8:50 by Lombard, meede aan gemelde R.; aan de Valschrivier leggen 5 plaatsen en even zoveel aan de Weisrivier, die in de Cafferskuyls rivier loopt. In 't Z. ½ uur van Rhijnsburg²⁾ legt een zoutpan. In 't binnenveld tusschen de Valsch R. en Cafferskuyls R. leggen 10 plaatsen en tusschen deese laatste en de Vetrivier 3, over deese 4 à 5 dito. Zagen zeer veel hartebeesten en schooten verscheide faisanten.

Dingsdag den 10 d^o

- 2) De vestiging der familie Boshof dateert van 1752.
- 1) De vestiging der familie Pienaar (Pinard) dateert van 1705.
- 2) De vestiging der familie Van Rensburg dateert van 1708.
- 2) De vestiging der familie Van Rensburg dateert van 1708.

Dingsdag den 10 d^o Helder, stil. 6:40 door de Cafferskuylsrivier, 7:30 voorby de wed^e. Mulder³⁾, 7:45 door de Vet R. Op zyde tegen

3) De vestiging der familie Mulder dateert van 1704.

het gebergte legt nog een plaats. 9:15 by Du Plaisis¹⁾ aan een arm der Vet R., 2:5 van hier, 3:20 voor de Kraga hoogte, 3:50 er bovenop, 5:20 voorby Du Pré aan de Krombeksrivier, veeltijds droog. 6:30 door de Duyvenhoksrivier, loopt altijd, en even daarna by de wed^e. Fourri²⁾. Gestadig over heuvels, die voorheen grasrijk, maar nu digt met renosterbosjes begroeyd waren. Schoon bouwbaar land. Cours meest W. tot W.Z.W.

Woensdag den 11 d^o

Woensdag den 11 d^o Betrokke lugt. Wind Z.W. 6:50 van hier, 8:45 voorby P. de Jager, 9:30 voorby Doris Kleynhans in 't Z., 11 uur by D. Steyn³⁾, Cours N.W., grazige heuvels. Reden 's namiddags te paard na 't Grootvadersbosch, $\frac{3}{4}$ uur van hier in de kloven tegen 't gebergte geleege; aan dit bosch legt een plaats van de Wed^e. Spies⁴⁾ Dit bosch strekt zig een uur of 2 langs het gebergte uyt, maar het timmerhout is er byna geheel uytgehakt, zodat men niet dan kromme en slegte boomen ziet.

Donderdag den 12 d^o

Donderdag den 12 d^o Helder. De wind Z.O. 8:10 van hier, 10 uur voorby de plaats van Jacobus van Rheenen, 11:10 voorby een kleyne Hottentotskraal. In dit district leggen nog meer kralen, dog maar van 6 à 7 hutten. 11:30 van een steyle hoogte, daar de wagens niet dan met moeyte en 2 wielen geremd af quamen. 12:15 op 's Comp^s. post. 2 uur van hier, 3:15 door de Buffeljagts R., die maar 2 voeten rosagtig water had, dog 8 à 9 roeden breed en zeer klipagtig was. Aan de linkerzyde legt de plaats van den overleeden landdrost Horak⁵⁾. 5:30 aan de drosdye van Swellendam, korte grasige heuvels. Zagen eenige bonte bokke en rheebocken. Cours W.

Vrijdag den 13 d^o

Vrijdag den 13 d^o Helder, de wind Z.O., warm.

Zaterdag den 14 d^o

- 1) Du Plessis. De vestiging der familie dateert van 1707.
- 2) Fourie.
- 3) De vestiging der familie Steyn dateert van 1685.
- 4) De vestiging der familie Spies dateert van 1755.
- 5) De vestiging der familie Horak dateert van 1741.

Zaterdag den 14 d^o. Lugt en wind als voren. 7 uur van hier na de mond der Breede R. 8:45 door de Buffeljagts R., 11 uur aan de Depka, een byna drooge R., 2 uur van hier, 8:35 door de Slange R., weinig water, 6 à 7 roeden breed. 8:55 by Louw de Jager, kortgrasige heuvels, de wind Z.W. Cours Z.O.

Zondagden 15 d^o

Zondagden 15 d^o Helder, de wind N.W. Reden naar voormelde mond een uur van hier, peilden het oostelyke punt van 't land O.t.N., het westelyke punt Z. t'O., het binnenste der bogt N.O. t'O., de punten des monds O. en Z. t'O., d'uytloop der rivier iets oostelyker, het mid-

delpunt des Pottenbergs W.Z.W. en 't punt naar zee Z. iets O, dat naar 't land W. De rivier schoon 't laag water was 40 à 50 roeden breed, in den mond leggen veele zandplaten, die van tijd tot tijd verspoelen en wederom aangroeyen. De mond is by laag water langs den westelyken oever open, schoon zeer naauw. Met de vloed, die 't water ruym 3 voeten opzette, liepen alle de platen onder, en was de uytloop zeer ruym. Vongen hier redelyke goede zoogenaamde kabeljauwen. De wind Z.W.; schoten een bonte bok.

Maandag den 16 d^o.

Maandag den 16 d^o. Helder, wind Z.O., reden terug naar den landdrost; in de vlakke, die wy gepasseerd zijn, is goed koorland, daar geen water by geleyd behoef te worden, ook tamelijke goede wyden.

Dingsdag den 17 d^o.

Dingsdag den 17 d^o. Helder, warm, de wind Z.O. Tegen den berg voor de drosdye leggen in de kloven 2 à 3 bosjes, dog waarin byna geen goed timmerhout meer te vinden is.

Woensdag den 18 d^o.

Woensdag den 18 d^o. Helder, warm, stil. Zonden de tweede wagen en de kar met het volk en de ossen vooraf naar Nooitgedagt, en de eerste wagen met een span ossen om ons aan de pont in te wagten.

Donderdag den 19 d^o.

Donderdag den 19 d^o. Guurweeder, wind N., betrokke lugt. 6:5 van hier door de Poespasvalley. 6:40 door de Klip R. voorbij een plaats. 8:25 door de Leeuwen R., 8:30 voorby D. Steyn, 8:45 Cours Z.Z.W. by de pont, die aan de samenloop der Breede R. en die Zonder End legt. 9:20 van hier, cours Z.t'O. 10:10 voorbij Jac. Delporte,¹⁾ een zeer armoedige plaats, daar men dit jaar geen broodkoorn heeft gehad. Klipagtige, schurftige heuvels en vervuild veld, hier op Z.Z.W. 12:37 uyt en 1:30 weder ingespannen. 4:15 door 't Zoute R. 5:20 door een spruyt der Zoute R. 6:20 door 't Zoute R. 8:30 door de Kars R. by D. Huys,²⁾ grazig, dog vuyl veld, in 't geheel geen hout. De wind W., regenbuyen en koud.

1) De vestiging der familie Delporte dateert van omstreeks 1700.

2) Uys.

Vrydag den 20 d^o,

Vrydag den 20 d^o, 's Morgens ophelderende lugt. De wind Z. 8:23 van hier, cours Z.t'W. Op eenige distantie tegen den berg voorbij de Wed^e Wieman vervuylde grasheuveld met renosterbosjes aan de zuydzyde van den berg door een vlakke, gedeeltelijk kleyagtig. Cours Z.W.t'Z. 12:7 voorbij P. Kempe,³⁾ aan de Kers R. 1:15 bij Jac. Swart⁴⁾ aan de Soetendaalsvalley. 4:30 van hier, cours N.t'W. 5:45 bij Jac. Swart aan de Thouws R.

Zaterdag den 21 d^o.

Zaterdag den 21 d^o. Helder, wind Z.W. 4:35 te paard na de caap

3) De vestiging der familie Kemp dateert van 1712

4) De vestiging der familie Swart dateert van kort voor 1700.

Anquilles,¹⁾ geleeen in 't Z. van de Soetendaalsvalley; in passant aan by M. Laurents (alias Rostok) aan het eynd der Soetendaals valley. Zagen in 't terugryden een zoutpan, geleeen ½ uur van Jac. Swart. Deese pan leeverd goed zout en is ½ uur in zijn omtrek groot. 12:45 van hier, 2:45 aan 't eynd der vlakte in een laagte tusschen grasige heuvels, langs de Thouws R., die in de Zoetendaalsvalley loopt. Deese valley is wel een uur lang, en half zo breed, heeft altijd brak water, waar zig veele vogels op en veel visch in onthouden. Zy loopt met een smalle strook naar zee, maar is in den mond by gemeen water verstoppt. Men vervoert en verkoopt deese vis. 3:15 by voormelde M. Laurents²⁾ aan de Nieuwjaars R., zijnde deselve Thouws R. 3:45 van hier over lage grazige ruggen, in de laagte koud, zuur veld, goed bouwbaar land. 7 uur tusschen het gebergte over en door ruggen en laagten als voren. 7:20 voorby Jac. Conterman³⁾. 9:30 by Jan Swart aan de Uylenkraal aan een R., die uyt de hier digtby gelegen Baviaansch fonteyn ontspringt en hier kort by in zee loopt. Cours W.

Zondag den 22 d^o.

Zondag den 22 d^o. 5:30 te paard na de Ambrosius hoek om het hol van druypsteen te zien. 8 uur aldaar. Dit hol legt aan het strand een eindwegs van den berg af, alwaar d' oever uyt rotsen bestaande, 30 à 35 voeten boven 't strand uytsteekt. De bovengrond is dun met allerley heystersgewas digt begroeit, 't legt aan de Zuydzijde van een grooten inham, tusschen de Hanglip en d' Ambrosiushoek, die een vlak en verre in zee uytsteekende landpunt is, digt aan een der binnenste hoeken. Het hol is 50 voet lang en 20 breed, de steen' der rots is poreus, hierdoor syptert water. Zo ras dit aan de lugt g' exponeerd raakt, verstijft het tot een substantie, die veel naar christal gelijkt, maar zo bros is, dat het door het slaan met een hamer of klipsteen aan gruys vald. Deese substantie hangt als keegels of als kaarse van ongelyke groote en formaat aan 't verwulfsel, en op den grond staan verscheyde pylaartjes, geformeert door 't water, dat in meerder quantiteyttoevloeyende en langs de bovenhangende kegels afdruypt. Deese pylaartjes groeyen kegelswyse aan, totdat se de bovenhangende keegels rakende, met hen pilaaren ter dikte van een arm worden, die dit verwulfsel schynen te ondersteunen. De Bavianen vernielen vooraan veel maar schynen 't agter in niet te durven wagen. Peilden by dit hol den Hanglip W.t'N ½ N., het westelyke punt der baay Fals

- 1) Agulhas.
- 2) De vestiging van een familie Lourens dateert van 1704.
- 3) De vestiging der familie Conterman dateert van 1700.

iets westelyker. D' ene hoek der inham aan de landzyde N. iets O., de andere O.Z.O., d' Ambrosiushoek Z.W. 't W., het gebergte 'tgeen zig agter den Hanglip uytstrekt van W.N.W. tot N. De valeyen daar de Both en Palmiete rivieren in zee loopen N.W.'t'N. en W.-N.W. wel zo N. Voor de middag stil, nademiddag frissche Z. 1 uur van hier. Terug na J. Swart, 3:30 by Hannis Brits¹⁾ aan de Kleyne rivier, zijnde het beneedenste gedeelte der Steenbokke R. cours N N.O., de strekking der Kleyne riviersbergen is W. en O., het punt van de Onrustriviersberg W., dat van de Kleyne riviersberg W. t'. N.

Maandag den 23 d^o.

Maandag den 23 d^o. 4:25 van hier langs 't voorsz[eyde] gebergte. Cours O.N.O. 5:37 voorby Abr. van Bentura, een slegte plaats. 6:50 op de zuydhoek van gemeld gebergte, 7:20 op de noordhoek, cours N. 7:45 bij Jan Wessel,²⁾ 8:20 van hier, cours N.W., over grasige ruggen. 10 uur voorby Wessel, 11:40 voorby H. Eeksteen,³⁾ zijnde wy een verkeerden weg ingeslagen, 2 uur by Gildenhuyzen,⁴⁾ 2:30 aan het Warme bad. Helder stil.

Dingsdag den 24 d^o.

Dingsdag den 24 d^o. Helder, wind Z.O. 9 uur van hier met een paarde wagen. 10 uur by C.H. Badenhorst.⁵⁾ 12 uur 5.^m van hier, 4 uur by Josias de Kok aan de Bothrivier, leggende in 't N.W., gestadig over grazige heuvels.

Woensdag den 25 d^o.

Woensdag den 25 d^o. 1:15 van hier, 4:15 over de Kleyne Houwhoek, voorby de plaats De Rust. 5:15 aan de Palmiete R. op een plaats van J. Smid.⁶⁾ Helder, stil, warm.

Donderdag 26 d^o

- 1) De vestiging der familie Brits dateert van 1691.
- 2) De vestiging der familie Wessel(s) dateert van 1684.
- 3) De vestiging der familie Eksteen dateert van 1714.
- 4) De vestiging der familie Gildenhuyzen dateert van 1673.
- 5) De vestiging der familie Badenhorst dateert van 1713.
- 6) De vestiging der familie Smid dateert van 1675.

Donderdag 26 d^o 5:5 van hier, 5:20 door de Palmiete R., 6:20 door de Steenbrasems R., 6:50 op de Hottentots Hollandskloof, 7:50 beneeden. Voorst naar Philip W. de Vos en 's avonds op Nooitgedagt.

Pieter Cloeten.

Van de Plettenbergs rivier over de Sneeuwbergen terug na de Cambdebo¹⁾.

***Maandag den 5 de do.*²⁾**

*Maandag den 5 de do.*²⁾ helder zonneschijn en de wind N:W: begaven wij ons 's morgens ten vier uren op weg terug na de Cambdebo, en bereykten ten thien uren 's voormiddags de Schuyelhoek van waar ten een uur 's namiddags voortgereden zijnde, legerden wy ons ten half seven uren aan de Bracke R.

Dingsdag den 6 de do.

Dingsdag den 6 de do. de lugt gematigd en de Z:W: wind redelijk sterk koelende, sloegen wy 's morgens ten vier uren weder op weg, passeerden een quart na sessen de Champagnepoorts Rivier en vertoefden ter plaatse van Stephanus Smit, daar wy ten half twee uren 's namiddags aanquamen, tot vier uren, hebbende onder weg drie volwassene leeuwen gezien, op welke eenige gewapende schutters torededen, dog die afgeschrikt wierden door de stoutmoedigheyd der leeuwen, welke wel wykende waren, dog zodra een en andermaal op eenen verren afstand een kogel na hun toegeschooten wierd, wel honderd schreeden terug deinsten en de jagers met eenen aanval dreygden. 's Avonds ten half negen uren legerden wy ons ter plaatse van Barend Burgers, daar wy vernamen, dat sedert ons afwesen de Bosjesmans getendeerd hadden desselfs rundveeh te roven; op welke zy eenige pylen hadden afgeschoten; dog waren zij door de gewapende wagter afgekeerd en in hunne toeleg verhinderd: 't was hun voorheen tot twee reisen gelukt, denzelven Burgers van al zijn rund veeh en paarden te beroven. Maar in de onderneming die zy in dien tusschen tijd omtrent twee uren rijdens van hier bij Hendrik Kruger³⁾ meede hadden te werk gesteld, waren zy zo wel geslaagd, dat twee honderd stuks schapen van denzelven, hun ten prooye geworden waren; den wagter een jongen opgeschoten en ongewapenden Hottentot zijnde, hadden zij met vier pylen zodanig gequest, dat denzelven nog dien eigensten avond door het gift der pylen omquam. Wij wierden dus gewaar, dat de vuren die wy op de heen ryse in 't gebergte aan alle kanten hadden gezien, door dezelve Bosjesmans

1) Rijksarchief 's Gravenhage, Kol. Aanw. 1914, Van Plettenberg-archief. Vervolg van 'Reizen in Zuid-Afrika, 11 bl. 61-78.

2) October 1778.

2) October 1778.

3) De vestiging der familie Krüger dateert van 1717.

niet alleen naar gewoonte waren geschikt tot onderlinge waarschouwinge, opdat een ieder van hun op zijn hoede mogt zijn, maar dat zy daar van meede gebruyk maakten om de waarschouwinge te doen strekken, ten opzigte van de kans en gelegentheyd die er nu by het afweezen van eenige Sneeuwbergse bewoonders tot het roven van hun veeh voor handen mogt zijn.

Woensdag den 7 de do.

Woensdag den 7 de do. de wind Z:W: met koel en aangenaam weer, verlieten wy 's morgens een quart voor agt uren de plaats van Barend Burgers, quamen 's voormiddags ten elf uren op die van Johannes van der Walt en 's middags ten half een, van daar voortrydende, vier uren daar na ter plaatse van de weed. Hendrik Venter.¹⁾

Donderdag den 8 de do.:

Donderdag den 8 de do.: was 't 's morgens mistig, dog na zonsopgang de lugt helder en gematigd warm met een Z:Wtlijk koeltje, Wij begaven ons 's morgens ten ses uren van de laatstgemelde plaats en ten half elf de plaats van Carel van der Merwe Davidsz: bereykt hebbende, reeden wij een quart voor twaalf uren van daar, en quamen, na een half uur vertoevens ter plaatse van Diederik Koekemoer, ten half ses uren aan, op onse oude rustplaats bij Johannes de Beer, in de Cambdebo; daar wij ons vorig campement voor nog twee dagen verblyvens weder betrokken. Wy vernamen by onse aankomst alhier, dat ook zedert ons afwezen, den burger Cornelis Olivier²⁾ in de Cambdebo woonachtig, derthien stuks runderen door de Bosjesmans waren ontroofd, zonder dat denzelven een daarvan weder had kunnen agterhalen.

Vrydag den 9 de dito.

Vrydag den 9 de dito. betrokken lugt en de wind N:W: op den middag met sterke buyen waeyende, welke 's avonds weder afnam.

Saturdag den 10 de do.

Saturdag den 10 de do. had het in den gepasseerden nagt gereegend zo als het deezen geheelen dag met zagte buyen nog aanhielt tot

1) De vestiging der familie Venter dateert van 1691.

2) De vestiging der familie Olivier dateert van 1677

Zondag den 11 de do.

Zondag den 11 de do. 's morgens ten agt uren, wanneer de lugt opklaarde met een Z: Olijk: windje, die den gehelen dag met aangename zonneshijn bleef waeyen. 's Voormiddags ten thien uren braken wy 't leger op, hervatten met het geheel gevolg onzen vorigen afgebrokenen oostelyken cours; en quamen ten half twaalf uren aan de plaatsvan Christiaan Opperman, daar wy aan de Swarte Rivier, onder eenen overhangenden kliprots, op eenige lootregte klip platen de teekeningen zagen der Bosjesmans³⁾ die ook de Chineesjes werden

3) Zie Gordonverzameling Catal. Maggs Bros. Suppl to No. 316. p. 7. (Tekeningen der Chinese Bosjesmans Hottentotten agter de Sneeuwberg).

genaamd: deeze tekeningen bestonden in afbeeldzels van menschen, wilde ezels, elanden, bavianen, struysvogels, verkens en meer andere gediertens, dog zeer misvormd, en de couleuren waren gemaakt van rode steenen, uytgebrande houtskolen en fyne asch met water gemengd, eenvoudig en zonder de minste schaduwe of kunst: welke tekeningen men ook met de vinger konde uitwisschen; zijnde reeds voor thien jaren aldaar ontdekt en door het overhangen van de rots voor de regens en winden bevrijd en in dien staat bewaard. Ten een uur 's namiddags de gemd: plaats van Christiaan Opperman verlaten en de weg langs de Swarte R. vervolgd hebbende, bevonden wy ons een quart na drie uren op de veeplaats van den oud heemraad Hendrik Cloete, zijnde een van de best gesitueerde plaatsen in de geheele streek der Cambdebo: van welke plaats na een half uur vertoevens weder voortgereeden wierd; en na een quart voor vijf uren de Muijshonds Rivier: waar meede, door den stylen af en opgang der drift schoon 't water niet zeer hoog gereesen was, een half uur toegebracht wierd: als meede een quart na sessen de Landdrost-Rivier die breed, klippig en zeer uytgespoeld was, gepasseerd te zijn: met welke laaste passagie meede ruym een half uur moesten verzuymen; legerden wy ons ten half agt uren ter plaatse van Andries Smit aan de laastgemde: rivier iets na derwaarts van de drift gelegen.

Maandag den 12de do:

Maandag den 12de do: helder zonneschijn weer en de wind N:W: die op den middag sterker wierd, begaven wy ons 's morgens ten ses uren van de laastgemd: plaats, hadden te negen uren een gedeelte van de Swarte ruggens in 't gezigt, dewelke by de Karigas-Rivier haar begin nemende Oost op lopen en ten Zuyden tot aan de Winterhoeksbergen uitstrekken: een quart voor elf uren, een plaats van Josua Joubert, door den burger Jurgen Greef bewoont, bereikt en aldaar een half uur vertoeft hebbende, legerden wy ons 's middags een quart voor een uur op de woonplaats van gemelde Joubert, gelegen aan de Melks-Rivier. 't Veld tusschen de eerste en laastgemelde plaats van Joubert, schoon wederzijds vlak en zeer grasrijk zijnde; was egter door gebrek aan water, in eene ruyme uytgestrektheid geheel onbewoond.

Dingsdag den 13de do:

Dingsdag den 13de do: aangename zonneschijn weer met een N: W tlijk lugje, reden wy 's morgens ten ses uren van gemelde woonplaats van Joubert en bevonden ons 's middags ten half een uren op de leeningsplaats van Johannes Meyburg aan de Canniga of Vogelrivier, daar de Cambdebo afneemd: de gemde: Caniga of Vogelrivier zo wel als de geene die wy in de twee vorige dagen waren

gepasseerd, bevond men dat onlangs door de aanhoudende sterke regens, verre buyten hare oevers waren overstroomd geweest. De vlakke van de Cambdebo, dewelke wy nu zedert den 11de dezer waren doorgerijsd, was op zommige klyne streeken wel, evenals de Carro, slegts met bosjes begroeyt en van weyden ontbloot; maar voor 't overige uytnemend grasrijk en van schone uytgestrekte weyden voorzien, welke weyden voor 't rundveeh werden geprefereert, boven die van de Sneeuwberg; dog de laatste daar en tegen boven de eerste voor de schaapen: gelijk ons ook gebleeken was dat 't rundveeh in de Cambdebo die op de Sneeuwberg en de schaapen op de Sneeuwberg die van de Cambdebo surpasseerden; schoon aan desedert eenigen tijd in beyde landstreeken gegrasseert¹⁾ hebbende zogenaamde brand- of luyzen-ziekte veele schapen waren gesneuveld, of nog eenige overblijfzels van die ziekte onder dezelve wierden bespeurd.

Van de Cambdebo na de Groote Vischrivier.

Woensdag den 14 de do:

Woensdag den 14 de do: was de lugt 's morgens betrokken, dog 's namiddags opgeklaard: terwijl de Z:O: wind 's avonds sterk waeyende, tegens de nagt weder afnam. Wy hadden 's morgens een quart voor ses uren de plaats van Johannes Meyburg verlaten, en, een quart na agten de Blye-Rivier gepasseerd zijnde, quamen wy langs eenen stylen en zeer ongemakkelyken weg boven op de Bruynshoogte, daar 't detachement Swellendamse dragonders te paard, den Weledelen Gestrengen heer gouverneur inwagtede en zijn Weledelen Gestr: met drie chargies begroetede: 't detachement bestond uyt

Hillegard Mulder, cornet.
 Thomas Fereyra, corporaal
 Johannes Petrus Koen,²⁾ trompetter
 Salomon Ferreira } Dragonders.
 Barend Lindequast³⁾ } Dragonders.
 Johannes de Jager } Dragonders.
 Douwe Steyn } Dragonders.
 Jan ter Blanche } Dragonders.
 Jan Potgieter Theodorusz: } Dragonders.
 Rynier van Royen Ryniersz: } Dragonders.
 Jurgen Human⁴⁾ } Dragonders.

1) gewoed.

2) De vestiging der familie Koen dateert van 1747.

3) De vestiging der familie Lindequast dateert van 1724.

4) De vestiging der familie Human dateert van 1710.

's Namiddags ten half twee uren bereykten wy de plaats van Jacobus Potgieter, aan de Klyne Visch-Rivier, daar 't nagt verblijf genomen wierd. Aan geene zyde van de Bruynshoogte tot boven op dezelve, stonden in een streek velds veele spekbomen, die spongieus en onbruykbaar zijn, insgelijks meer andere wilde bomen die kortstammig of struykig waren, hoedanige wij onderweegs nog niet hadden ontmoet.

Donderdag den 15 de do

Donderdag den 15 de do was de lugt 's morgens betrocken met een zagte N.W.te wind; wanneer wy ons ten ses uren weder op weg begaven; terwijl ons gevolg door twee wagens van de Swellendamse dragonders wierd vergroot; en arriveerden na drie en een quart uur weegs op de plaats van Willem Prinsloo aan de Bosch Rivier. Deeze plaats had de vermaakelijkste situatie van de gantsche landstreek, die wij door gereysd waren; en zoude wanneer dezelve behoorlijk wierd betimmerd een gecultiveerd, niet alleen tot een zeer aangenaam verblijf kunnen werden gemaakt, maar ook aan dies bezitter een redelijk bestaan uytleveren, zoo uyt de aan 't gebergte leggende bosschen van yzer-boeken-geelhoute en andere bomen waarvan de gebergstens ten westen geheel waren ontbloot; als uyt de vlakke daarby gelegen, dewelke uyt zeer vette en vogtige aarde bestaande, met weinig moeyte tot het graan gewas zeer bequaam kon werden ge maakt: terwijl 't omleggend veld schoone grasryke wyden voor 't veeh uytleverd.

De heer Gordon begaf zig even na onze aankomst alhier, na den capitein der Kaffers Koba genaamt, welken met zijn veeh en eenige familien een uur rydens van hier gelegerd was en quamen na twee à drie uren afwezen terug met gemelde capitein Koba, en 28 van zyne manschappen, die genaamt waren

Habana } zonen van Koba
 Debehza } zonen van Koba
 Tjooi
 Kgono
 Tkehlis
 Maohntje
 Tjohnbo
 Tkojo
 Nongo
 Tsaatso
 Taambeetjoera
 Tjaatja
 Tjoano
 Thama
 Bebeh
 Koetjoea
 Kgakga
 Koengoe
 Tjoeboe
 Toesing

Mahtkoeloe
Bhembé
Tabehje
Mnegie

Oangana
Mambilie
Combehla
Samka

dewelke den Weledelen Gestr: heer gouverneur genaderd zijnde, eenparig riepen Kabeh, Kabeh Enkohs!¹⁾ zijnde hunne gewone groete: zy zetten zig op de aarde te zamen neder en wierden op tabak en aracq onthaald: Terwijl de heer Gordon,²⁾ wien zy een groot vertrouwen toedroegen en veel genegentheyd betoonden, in hunne taal eenige discoursen met hun voerden. Zy vermaakten den Weledelen Gestr: heer gouverneur met hun zingen en dansen; hetgeen in deezer voegen geschiede: Een van hun was voor uytgesteld en maakte een woordelijk gezang; de anderen waren in vier ryen geschaard, hielden elkanderen onder de armen en beantwoordden het gezang met een brommend en schreuwend geluyd, tusschen beyden gepaard met een kunstig gefluyt, dog niet geheel zonder harmonie; terwijl zy allen sprongen, met de voeten sloegen, de hoofden beweegden en de stokken die zij in de regterhand hielden ophieven na de maat van het gezang, zonder dat zy zig evenwel een enkelden stap van de plaats begaven, als alleen, dat nu en dan een uyt springende, rondsom dansde en zig weder onder de ryen stelde: zy hebben hunne aparte gezangen en dansen, wanneer zy zig ten stryde ofter jagt zullen begeeven, en die op andere gelegentheeden meer toepasselijk zijn. Tegens den avond keerden zy weder na hun verblijf.

Vrijdag den 16 de do.

Vrijdag den 16 de do. wanneer wy met aangenaam zonneschyn weer op de voorzs: plaats gelegerd bleven, begaven wy ons 's voormiddags te voetna een kraal der Kaffers, dewelke onder capn. Koba gehorende, hun omtrent een quart uur gaans van hier onthielden, en zagen daar, de plegtigheyd die gehouden wierd, ter gelegentheyd dat een jong vrouws perzoon tot haare vrysterlyke staat gekomen was:³⁾ dezelve was in een hut afgezondert en moest zig sesthien dagen in dien hut afgesondert houden: intusschen wierd onder de andere vrouwlieden met dansen en springen nagt en dag veel vreugde bedreven, de broeder van de jonge vrouwspersoon, had een koebeest ten besten gegeeven 't welke door de vrouwlieden in de loop om de agterbeenen wierd gevangen met een stok om welke een riem met een strik aan 't eynde geslingert was: 't eene voorbeen trok men vervolgens met een ander riem onder 't lighaam door en 't ander voor been wierd agter

1) 'Gegroet, gegroet, Heer.' Kabeh zal wel Tabeh moeten zijn.

2) Zie Gordonverzameling, waarin veel tekeningen van deze tocht voorkomen, met portret van Kapitein Koba.

3) vgl. Bijlage I en II.

Pl. 3
Blz. 44
Kraal van Kapt. Koba

de hoornen geslagen: 't beest dus in eenen onbeweeglyken staat zijnde gebragt, maakte een jong karel met zijn assegaey of lans, een opening onder de buyk omtrent de borst van 't beest, daar hy zyn arm binnen stak en de long-ader afrukke, zodat het bloed van binnen uytliep en 't beest zeer langzaam stierf: 't vel wierd vervolgens door vier jonge karels afgestroopt, die ook met hunne lansen 't vleesch van de bouten en ribben afgesneden, daar na aan beyde zyden de ribben en ook 't borstbeen doorgebroken en dezelve afgeligt hebbende de ingewanden ontruymden; waar op 't gestolde bloed aan de honden wierd gegeven: onder 't slagen, hetgeen in de beestekraal op de misthoop geschiede, zodat tusschen beyden al wat mist aan 't vleesch bleef zitten, zongen de jonge slaggers, maakten met hunne hoofden eenige gesten en begaven zig telkens onder den dansenden hoop.

Den Weledelen Gestr: heer gouverneur had zig gisteren en heeden geoccupeert gevonden met het aanhooren der klagten van de colonisten, zowel als met het redresseeren van verscheide wanordres, die in deeze verre afgelegene landstreek wierden ontdekt.

's Avonds quam den landbouwer Jacob Joubert aan onze legerplaats en bragt den Weledelen Gestr: heer gouverneur berigt, dat hy zig begeven had na 't land der Kaffers over de groote Visch-Rivier, ten eynde onder anderen aan den capiteyn dier natie Gaggabeh genaamt, over te brengen 't geschenk, 't welk zijn Wel-edele Gestr: met hem voor denzelven hadde mede gegeven, dog dat, wanneer hij: zyne wagens en ook 't geschenk nog aan deze zyde van de Groote Visch Rivier gelaten hebbende; zig onder de Kaffers begeven had, eenige bewegingen en stoute redenen van dezelve, die hij te voren nooyt onder hun had vernomen, hem hadden doen vermoeden, dat er eenig gevaarlijk toeleg omtrent zijn perzoon wierd gesmeed; en dat hij mits dien zyne paarden en mede genomene tolken agter latende, zig 's snagts te voet met vlugt had gesauveert.

Saterdag den 17 de do.

Saterdag den 17 de do. betrokken lugt en de wind Z:W: wierd een quart na ses uren 's morgens 't leger opgebroken en de weg vervolgd: wy passeerden een uur verder de Naudeesrivier en bereykten even na de middag ten een uur de Groote Vischrivier, waarvoor wy by een verlaten plaats van Johannes de Beer het overige van dezen dag toebragten. Onder weeg hadden wy ons te paard bezyden afbegeeven na de kraal of verblijfplaatsen van de Kaffers capitains Khoba en Ghodisa en aldaar hunne woningen, thuynen en manier van leven bezigtigd: welke beyde capitains nevens een groot gevolg van mans en vrouwen hun met ons na de Groote Vischrivier begaven,

daar zy met vette hamels beschonken en op tabak en arak wierden onthaalt. Zij konden hun vrees niet verbergen op het zien der gewapende manschappen en het lossen van eenige snaphaan schoten wanneer de heer Gordon hun egter telkens gerust stelde. Zo mans als vrouwen verwonderden zig zeer op 't gezigt van een spiegel, voor welken zy allerley wezens¹⁾ trekken en bewegingen begonnen te maken. Een der jonge vrouwsperzoonen ontblote haare borsten en maakte springende veele dartele bewegingen met dezelve voor de spigel. De Kaffers dewelke zig voorheen altoos tot omtrent een dag reizens beoosten de Groote Vischrivier hadden onthouden, waren sedert eenige weinige jaren meer en meer na herwaards aangerukt, en hadden hun ten laasten met groote troupen rund-veeh aan deeze zyde van dezelve rivier gelegerd, hetgeen de colonisten niet alleen tot groote overlast en nadeel in de weyden verstreckte, maar waren deeze, om de overmagt of verraad der Kaffers die zy begonnen te vreezen, ook genoodzaakt geweest de plaatzen te verlaten die zy omstreeks de rivier in leening bezaten. De capiteins Koba en Ghodisa wierden door den Weledelen Gestr: heer gouverneur over de onwettigheyd hunner aan deeze zyde der rivier genomene possessien onderhouden, en onder het oog gebragt dat 't zoude strekken tot verbreking van de vriendschap die tot nog toe tusschen hun en d' E. Compnie had gesubsisteerd indien zy lieden langer van die landstreek gebruyk maken: met een vriendelyke waarschouwinge tevens, dat zy genegen zijnde zulks voor te komen: zig nevens de hunne en al hun veeh, ten eersten zouden moeten begeeven aan geene zyde van de Groote Vischrivier, ten eynde dezelve rivier te laten strekken tot een vaste grensscheydinge tusschen hun en de bezittingen van de E. Compie waar op dezelve ingebragt hebbende, dat zy van den oogst hunner gezaeyde en reeds uytshietende tarwe zouden ontstoken zijn, indien zy dadelijk gehoorzaamden aan dat bevel, hetwelk zy erkenden van de Enkohs Enkghoulo of de groote heer des lands te komen, egter beloofden zo dra zy hunne gezaayde tarwe zouden hebben ingezameld, met de hunne en al hun veeh de landstreeken aan deeze zyde van de gemde: rivier voor altoos te zullen ruymen en verlaten; en welke belofte zy met het geven van de regterhand en het slaan op de borst solemniseerden. Zy begaven hun gezamentlijk tegens den avond weder na hun verblijf terug, met toezegging, om den volgenden dag 's morgens weder by ons te komen, ten

1) gezichten.

eynde met den Weledelen Gestr: heer gouverneur over de rivier te trekken na de woningen en familien van Koba.

Zondag den 18 de do.

Zondag den 18 de do. zonneschijn weer en de wind N:W: wierden all emogelijke tentames¹⁾ in 't werk gesteld, om met drie wagens en de nodige manschappen tot dekking, de Groote Vischrivier te passeeren, dog dewijl bevonden wierd dat de rivier, nog zeer hoog geswollen sijnde, de passagie, door de kragt van den stroom, met al te veel gevaar zoude verzeld gaan, resolveerde den Weledelen Gestr: heer gouverneur van de overtocht af te zien. Ondertusschen was capn. Koba met eenige van zyne manschappen en twee à drie der voornaamste van capn. Ghodisa's volk aan onse legerplaats gekomen: den Weledelen Gestr: heer gouverneur zeyde hun de rede om welke van de reyse over de rivier had afgezien, en liet een geschenk in gereedheid brengen voor Koba denwelken bij 't geschenk gebragt werdende, lang met verwonderinge daar op bleef starogen, bij herhalinge Soh! Soh! of zijnen dank betuygende, zijn uysterste vergenoeging daar over liet blyken en te kennen gaf aan dit geschenk te kunnen bemerken dat de Enkohs Enkgoulo of grooten heer in dat land was gekomen: aan 't volk van Ghodisa wierd insgelijks veele zaken voor dezelve ter hand gesteld en aan Koba meede een aanzienlyk geschenk overgegeeven voor Gaggabe²⁾ den voornaamsten en magtigsden capn. der Caffers, die hy zeyde met hem in goede vriendschap te leven; en welk geschenk hy beloofde aan Gaggabe zonder fout te zullen bezorgen. Den Weledelen Gestr. heer had door veele beloften getragt capn. Koba te disponeeren, dat hij een van zijne twee zonen, nog jonge en wel gemaakte knapen zijnde, een reys met zijn Weledele Gestr: na de Caab liet doen, waaatoe beyde de zonen zelfs, zeer genegen waren, dog Koba, nog eenig mistrouwen voedende, had allerley flauwe voorwendzels waarom hy daarin niet konde bewilligen.

De Kaffers maken een natie op zig zelfs geheel verschillende van die der Hottentotten, zy wonen voonamentlijk zuydwaards langs de zeekust; de mannen zijn groot van gestalte en wel gemaakt met regelmatige wezenstrekken; de vrouwen daar en tegen kort en doorgaans grof en onbevallig: hunne taal is beter klinkend dan die der Hottentotten, schoon tusschen beyden wel een enkele tongslag, die de Hottentotten eygen is, daar in voorkomt: zy zijn hoewel niet zindelijk, egter zodanig aan de morzigheyd niet overgegeeven als de Hottentot-

1) = pogingen.

2) = Chachabe - Rarabe.

ten: de veel wyverye heeft onder hun plaats en de kuysheyt werd onder de jonge dogters niet zeer in agt genomen, dog gehuwt zijnde, verwekt de egtbreuk de man tot wraakzugt, zodat 't de overspellige vrouw zomtjids 't leven kost; en den geenem die zulks met haar bedreven heeft, levens lang vervolgd werd. Hunne kleeding is de vagt van 't een of ander beest, dewelke met riempjes, by de mans om de hals, dog by de vrouwen onder de armen over de borsten, toegebonden gedragen werd. De mannen zo wel als de vrouwen gebruyken een smalle tabeljé¹⁾ van een stuk vel of eene franje van vellen die om den middel gebonden is en de schaamte bedekt: de mans werden zeer sterk besneden en de voorhuyd geheel ontnomen, zonder dat zy egter weten te zeggen, hoedanig de besnydenisse onder hun is ingevoerd: hunne vercierselen zijn, by de mannen ringen van elephants tanden ter dikte van een vinger, die zommige tot ses toe om den linker arm boven de elleboog dragen, copere ringen onder de onder arm, copere plaatjes voor de borst en in 't hoofd hair gebonden, en coralen, voornamentlijk roode om de hals en copere en andere gecoleurde om 't middellijf: de vrouwen hebben haare tabeljés¹⁾ met coralen belegd, coralen om de hals en 't middellijf, kopere hangzels die ook wel uyt pypendoppen bestaan, aan de ooren, copere ringen om de armen; en ringen van biesen om 't middellijf, armen en beenen: zo mans als vrouwen besmeeren hun kort gekroesd hoofdhaar zeer dik en mengen 't smeersel zomtjids met rode aarde. Zy hebben hunne hoofden of capitains, die zy Kohs noemen: Krijgstochten, jagen, veeh hoeden en den landbouw zijn de voornaamste bezigheeden der mannen, 't geen tot het huyshouden behoort, word aan de vrouwen overgelaen; hunne dooden begraven zy niet maar brengen die eenige schreeden van hunne woningen af, daar zy dezelve aan de lugt en 't gevogelte ten prooy laten, uytgenomen wanneer een capitain onder hun sterft, die onder een misthoop in hunne kraal werd gestoken, wanneer zy tevens de kraal of plaats geheel verlaten en een ander verblijf neemen: hun spijs is, behalven pampoenen, watermeloenen, erweten en koorn dat na hun 't Kaffers koorn werd genaamd, voornamentlijk vleesch en melk. Ongeacht hun groote gestalte zijn zij vreesachtig en laf, hun eenigste wapen is de assegaey of lans, waarmede zy zeer behendig weeten te werpen: behalven de oorlogen die zy onder malkanderen om deeze of geene oorzaken voeren, zijn de Bosjesmans Hottentotten of zogenaamde Chineesjes hunne gewone vyanden, die hun veeh roven, en tegens hun slegt geweer als de lans,

1) voorschoot.

1) voorschoot.

vergiftigde pylen gebruyken, welke zy zeer vreezen: hun grootste rijkdom bestaat in 't rund-veeh die zy by duysenden bezitten; dog van schapen, schoon 't vleesch by hun zeer geacht werd, zijn zy geheel ontbloot: het land bearbeyden zy met korte houten stocken of schoppen, waarmede de grond slegts zeer ondiep omgesmeeten en los werd gemaakt; en welke zy dan zonder ordre met pampoenen, watermeloenen, erwten en koorn beplanten en bezaeyen; hunne woningen zyn lage ronde hutten van dunne houten stokken opgezet en met ruygte, stroo of palmieten¹⁾ overdekt; eneene klyne opening of ingang aan eene zyde by welke opening of ingang van binnen doorgaans een vuur aangestooken werd: zy gebruyken gebakkene aarde potten om hunne spijzen te bereyden en teene mandjes die zy kunstig weten te werken, en zeer digt, om melk in te bergen en water uyt te drinken: eenige te zaam gebondene biesen of stokjes aan 't eynde als een platte quast uyt geklopt, verstrekt hun in gebruyk voor lepels²⁾.

Wy begaven ons 's voormiddags ten half thien uren langs de groote Visch-rivier zuydwaards weder op reys, passeerden ten half twaalf uren de plaats van Frans Kruger en quamen ten twee uren na middag op de plaats van Jan Durandl³⁾ en Christian van Aard⁴⁾ aan de gemd: rivier gelegen van waar wij

Van de Groote Vischrivier na de Baay Lagoa⁵⁾.

Maandag den 19: do.

Maandag den 19: do. met koel en stil weer 's morgens ten ses uren weder aftrokken; terwijl de heer Gordon hier van ons scheyde, om naar de Cambdebo terug te keeren, en daar desselfs voorgenomene landreyse in 't Nd: W^{ten} en N^{den} voort te zetten.

Op den dag wierd het zeer heet: wy passeerden 's voormiddags ten elf uren de Kleyne Vischrivier by een plaats van Andries van Tonderen,⁶⁾ gelegen af en aan de laatste baak die de limiet scheydinge tusschen de Colonien van Stellenboschen Swellendam aanwijst, quamen ten een uur even namiddag op de plaats van Willem Piljee de Camdaga genaamt en aldaar een uur vertoefd hebbende, namen wy ten vijf uren ons nagt verblijf op de plaats van Stephanus Scheepers.

- 1) Een biezensoort (pronium palmita).
- 2) Zie Gordon verzameling, passim.
- 3) De vestiging der familie Durand dateert van 1713.
- 4) De vestiging der familie Van Aarde dateert van 1723.
- 5) Thans Algoa Baai geheeten.
- 6) De vestiging der familie Van Tonderen dateert van 1711.

Ding dag den 20 do.

Ding dag den 20 do. 's morgens heldere zonneshijn; dog 's namiddags de lugt betrekkende, begon de Z.O. wind sterk en zeer koud te wayen. Wy verlieten ten 6 uuren 's morgens ons nagt verblijf, passeerden ten agt uuren de Nieuwjaars Drift daar verspannen wierd: waarna den Kaffers capitain Jamosie nevens een groot gevolg van mans en vrouwen den Weledelen Gestr. heer gouverneur quamen begroeten: Welken Jamosie met eenige troupen veeh, aan de deeze zyde van de Bosjesmansriviers bergen zig hebbende ter neder gezet; zodat men vermoede dat hy en de zyne hun insgelijks meer en meer onder de onze zouden zoeken in te dringen, wierd denzelven door den Weledelen Gestr. heer gouverneur meede in 't vriendelyke aangezegd, dat zy hun aan de overzyde van de Bosjesmansriviers bergen en dus buyten de districten van onse colonien zouden moeten houden, zonder de weyden binnen dezelve te gebruyken, het geen door hem ook wierd beloofd te zullen nakomen. Na dat zy op tabak en aracq onthaald en den capitain door den Weledelen Gestr. heer gouverneur rykelijk beschonken was, reden wy ten elf uuren 's morgens weder voort; en dewijl een der wagens onder weg quam om te slaan: zonder dat daar door egter eenige schade van belang geschiede: wierd 't drie uuren 's namiddags toen wy 't Assegaye-bosje passeerden; van waar voortgetrokken zijnde, namen wy ons nagt verblijf in 't veld aan een struyken bosch op een hoogte omtrent de Bosjesmansrivier.

Woensdag den 21 ste do.

Woensdag den 21 ste do. aangenaam zonneshijn weer met een Z: O lijk lugje, verlieten wy 's morgens ten ses uuren ons nagt leger en waren ten half agt uuren de Bosjesmans Rivier gepasseerd by een plaats van Frederik Rautenbach; waar by zig eenige Kaffers met hun veeh hadden opgehouden, dog die de komst van den Weledelen Gestr. heer Gouverneur vernomen hebbende, van daar vertrokken waren, zodat wy hunne hutten ledig vonden, en van verre nog eenige hunne groote troupen rundveeh zagen voort drijven.

Door twee afgezanten en tolken van den Kaffers capitein Gaggabeh, die een stuk weges met ons waren gegaan, deed den Weledelen Gestr. heer gouverneur van hier, aan denzelven Gaggabeh kennis geeven van 't geschenk dat voor hem onder den meede capitain Koba gelaten was; en met een verwittigen van de overeenkomst die met gemde: Koba, Ghodisa, en ook met Jamosie waren aangegaan. Ten half thien uuren 's voormiddags de Stinkfonteyn gepasseerd en aldaar verspannen zijnde, trokken wy een quart voor elven weder voort, en bereykten na nog ses uuren weegs, de Zondagsrivier, daar de volgende nagt in 't veld gelegerd wierd: Terwijl onder weeg nog eenige Bastaart

Kaffers den Weledelen Gestreng: heer gouverneur aan de wagen hadden begroet.

Donderdag den 22 ste dito

Donderdag den 22 ste dito verlieten wy 's morgens ten seven uuren met betrokkene lugt weder onse legerplaats; en een quart voor twaalf uuren, wanneer de lugt op klaarde en de Z:W: wint begon te waeyen, de plaats van Stephanus Ferreira, ten een uur namiddag de Zoutpan en een quart voor twee uuren de Zwartkops rivier te zijn gepasseerd, bevonden wy ons ten half vijf uuren in de baay Lagoa, digt aan de mond van de Zwartkops-rivier, daar wy den volgenden nagt met stil weer en ook

Vrijdag den 23 ste do:

Vrijdag den 23 ste do: bleven vertoeven: de lugt aangenaam en koel zijnde, begaf zig den Weledelen Gestr: heer gouverneur 's voormiddags te paard een uur weegs na de West zyde van de baay tot by 's Comp. Baak of Merksteen, waaromtrent een fontein van goed water uytliet: wy zagen in de baay aan de oost zyde van verre drieeylanden,¹⁾ van welke het middelste zig zeer hoog en duydelyk vertoonde, dog de twee andere zo klein waren, dat dezelve alleen 's namiddags met laag water konden werden gezien, de baay zelf niet meer, als eene wyde bogt of inham zijnde, legt geheel bloot voor de Z:O: wind. 's Avonds wanneer het reeds donker was, quam een der landlieden in onse tent den Weledelen Gestr: heer gouverneur verwittigen, dat men op 't groote eyland in de baey 't vuur zag branden zoo als eenen geruymen tijd lang, diferenterysen 's nagts zijn de gezien, aan de Caab behoorlijk was gerapporteerd; en tot welkers waare ontdekking men reeds verscheyde pogingen had aangewend: den Weledelen Gestr: heer gouverneur zig hier op na eenen zandheuvel hebbende begeeven, om van daar een zo veel duydelyker gezigt te hebben ontdekte men dat zuydwaards van het eyland, de tegens de klippen van 't vaste land slaande branning, een bedrieglijk gezigt uyt leverde, dog dewijl men niet konde onderscheyden, of 't vuur welk egter Noordwaarts duydelyk wierd gezien, op 't eyland, dan wel op 't aan de overzyde leggend vaste land brande, wierden tegens over het zelve twee houte stangen over eynd gesteld²⁾, en men bevond na aanwyzing van dezelve, den volgenden morgen, dat 't vuur in 't gezigt verre Noordwaarts van 't eyland, op 't vaste land was geweest.

's Nagts begon de N:W: wind sterk en zeer koud te waeyen, dewelke ook

1) De Vogel of Bird Eilanden.

2) Namelijk in één lijn met het vuur.

Van de baay Lagoa na de Plettenbergs baay.

Saterdag den 24 do:

Saterdag den 24 do: den geheelen dag aanhield; en tusschen beyden met eenige regen buyen verzeld was: wy begaven ons 's morgens ten ses uren op weg en 's namiddags ten twee uren de plaats van Johannes Hermanus Potgieter, mitsgaders een uur later de van Stadens Rivier zijnde gepasseerd, legerden wy ons by dezelve rivier, in eene kleine, aangename en met hoge ruggens rondsom ingeslotene vlakte: intusschen nam d' N:W: wind meer en meer aan, en 't begon met digte buyen sterk te regenen, zoals de geheele volgende nagt voortduurde.

Zondag den 25: do:

Zondag den 25: do: Het weer 's morgens bedaard, begaven wy ons ten seven uren van de van Stadens-rivier; daar de weg onmiddellijk by eenen hoogen en lang op dragenden rug zijn begin nam en dus van rug tot rug voortging. Op d' eerste rug hadden wy voorwaards aan de linkerzyde het gezicht van de zee met een bogt van dezelve,¹⁾ in welke zig de Gamtouws rivier ontlast, en waren een quart voor negen uren by de plaats van Daniel Potgieter aan 't Galgenbosch gelegen: welk bosch deze naam voert van de galgen, door eenige reyzigers op de bomen in dit bosch gesneden, over de uytgestokene namen van degene die in vroegen tyden door deze landstreek reysden:²⁾ 't gansche bosch bestond uyt ligte bomen van veelderley soort, dog die meestendeels onbruikbaar waren; hoedanige boschen wy van de groote Vischrivier af in menigte gepasseerd en tusschen beyden doorgetrokken waren; aan de plaats van Daniel Potgieter, om van ossen te verwisselen een en een quart uur vertoefd zijnde, trocken wy ten halfelf uren weder voort; en zo vervolgens ten een uur 's namiddags over de Loerie en ten vijf uren over de Gamtouws rivier, daar wy op een onbetimmerde plaats van den oud burgerraad Jacobus van Reenen verbleeven, tot

Maandag den 26: do:

Maandag den 26: do: 's morgens een quart na ses uren: wanneer wy met aangename zonneschijn weer voortreysden; tot op de plaats van Jacob Kok aan de Groote Zeekoe Rivier daar wy 's voormiddags een quart na elf uren aanquamen en de eerste goede woning aantreffen die wy van de Hexe Rivier af niet hadden ontmoet; onder weeg waren wy een quart na negen uren de Cabeljauws Rivier digt aan

1) De S. Francis Baai.

2) Zie aantekening 2 blz. 24. De betekenis is klaarblijkelijk, dat de namen der vroegere reizigers bleven staan. Een later gezelschap sneed er galgen bij, om daarmede een verwensing uit te drukken. Wellicht was 't geheel als een gap bedoeld.

de mond gepasseerd. Op de plaats van Jacob Kok het overige van deezen dagen ook

Dingsdag den 27ste do:

Dingsdag den 27ste do: toegebracht hebbende, terwijl deeze namiddag de Z:W: wind begon te waayen, dog 's avonds weder stil wierd, begaven wy ons

Woensdag den 28ste do:

Woensdag den 28ste do: 's morgens ten ses uren van daar, passeerden een quart voor seven uren de plaats van Theodorus Potgieter, ten halfagt uren die van Lucas Myer en een quart voor een uur die van Cornelis Vermaak, ons 's namiddags ten half drie uren legerende, op de plaats van Jan Schols aan 't Essenbosch terwijl het onder tusschen geduurende 't grootste gedeelte van onsen weg met stille dog zeer digte buyen aanhoudend had gereegend.

Donderdag den 29: do:

Donderdag den 29: do: begaf zig den Weledelen Gestr: heer gouverneur en eenig gevolg, om den slegten weg die wy te passeeren hadden, 's morgens ten ses uren te paard vooruyt, en bereykte een quart na agt uren de plaats van Thomas Ferreyra, daar de wagens, die een quart uur later waren gevolgd; dewijl by 't op en afreyden der hoogtens eenige trek- en rem-kettings gesprongen waren: niet voor 's middags een quart voor een uur aanquamen, en van waar voort getrokken zijnde bevonden wy ons ten halfses uren, op een verlatene plaats van Eduard Christiaan Hauman,¹⁾ by de voornaamste oorspronk van de Kromme Rivier: die wy onder weeg in verscheydene armen en spruyten over getrokken waren: 't weer geduurende deezen dag koel en aangenaam zijnde geweest, begon tegens den nagt de N:W: wind met sterke buyen te waeyen en hield aan tot

Vrydag den 30ste: do:

Vrydag den 30ste: do: 's voormiddags, wanneer 't stil wierd: 's morgens een quart voor ses uren, reden wy op door de Langekloof, tot de plaats van Pieter Fereyra in dezelve kloof aan de Diepe Rivier gelegen, daar wy: om dat de rivier te hoog en onpassabel was, eenen om weg hebbende moeten gebruyken: met 't geheel gevolg eerst ten half seeven uren 's avonds aanquamen, wy waaren onderweeg gepasseerd de plaats van Andries du Preez 's voormiddags een quart voor elf uren, alwaar om te verspannen tot twaalf uren wierd vertoefd; de plaats van Pieter Cornelis van

1) De vestiging der familie Hauman dateert van 1748.

Nieuwkerken²⁾ ten half een; die van Matthijs Strydom ten twee, van Johannes Olofsen ten drie en van Stephanus Ferreira ten vier uren.

Saterdag den 31: do:

Saterdag den 31: do: de wind Z: W: bleven wy ter plaatse van voormd: Pieter Ferreyra vertoeven om den burger Jacob Joubert

2) Van Niekerk.

met zijn wagen in te wagten, by zig hebbende den steen of baak det den Weledelen Gestr: heer gouverneur voornemens was in de naasi volgende baey te plaatsen: en welken steen door gemd: Joubert van de Caab was over gevoert.

Zondag den 1 ste November

Zondag den 1 ste November verlieten wy 's morgens ten half seven uuren de plaats van Pieter Ferreyra; en na ten thien uuren de plaats van de weeduwe Hijns, daar den Weledelen Gestr: heer gouverneur reeds omtrent twee uuren bevorens te paard aangekomen was, als meede 's middags ten twaalf uuren die van Matthijs Zondag te zijn gepasseerd, op welke laatsgemd: plaats om te verspannen een en een quart uur wierd toegebracht, passeerden wy 's namiddags ten twee uuren nog de plaats van Nicolaas Prinsloo ter linker en een quart voor vijf die van Jacobus Botha aan de Keurboomsrivier gelegen even ter regterzyde, en quamen een quart voor ses uuren aan, op de plaats van de weeduwe Gerrit van Royen: terwijl de Z:W: wind 's namiddags hebbende doorgekoeld, tegens den avond weder afnam. Wy begaven ons

Maandag den 2de do:

Maandag den 2de do: 's morgens een quart na seven uuren met aangename zonneshijn weer van de laastgemde: plaats passeerden ten negen uuren die van Jacobus Buys, verwisselden ten thien uuren van ossen ter plaatse van Hendrik van Staden, en ten elf uuren van daar voortrijdende, legerden wij ons een quart voor twaalf uuren 's middags aan de voet van den Schonen berg, daar de weg over dien berg, denwelken wy voornemens waren den volgenden dag over te trekken, haar begin nam; 's namiddags begon de Z:W: wind na zijn gewoonte in de geheele landstreek van de Langekloof, frisch te waeyen, komende met mistwolken over 't gebergte ten zuyden van de nabij gelegene zee. Den burger Jacob Joubert, denwelken 's avonds ten ses uuren ons leger gepasseerd en met zijn wagen den berg op gereden was, quam tegens den nagt te voet weder terug, berigtende dat hy door gebrek aan nodige hulpe, desselfs wagen boven op den berg voor de Duyvelskop hadde moeten laten steken.

Dingsdag den 3de do:

Dingsdag den 3de do: De weg over den Schonen berg en zoo meede de Duyvelskop gisteren door eenige afgezondene manschappen, zoo veel mogelyk, zijnde passabel gemaakt, wierden seven wagens nevens een groot gedeelte van de beyde detachementen, van 't gevolg afgescheyden, om voorwaarts tot over de Attaquascloof te trekken en zig van daar na 's Comp: houtkappers post in 't Houteniqua land terug begevende, ons op dezelve post in te wagten: Terwijl wij ons met aangenaam weer 's morgens een quart voor ses uuren,

met drie wagens, verzeld van verscheide landbouwers te paard, Zuydwaards over den Schonen berg op weg begaven, om vervolgens Noordwaarts voort te reysen na de baey by dewelke de Keurbooms en Pisangs Rivieren in zee uytloopen: De kop of punt van den gemd: berg, de Duyvelskop genaamt, een quart voor agt uren zijnde genadert, wierd een uur toegebracht, om met de wagens en zo mede met die van Jacob Joubert over denzelven te geraken; dewijl deeze zeer moeyelijke passagie, dewelke nauwelijks een distantie van honderd schreeden besloeg, zodanig stijl, kort draeyende en met groote klipbanken bezet was, dat de wagens niet konden werden opgetrokken, dan met behulp van 20 mannen, die dezelve ondersteunden by de kort draeyen telkens omzetterden¹⁾ en op de baken beurden: na vervolgens het resteerende van den berg over de rug die nog lang en met swaare hoogtens aanhield, afgereeden en aan de voet van dezelve een bosch van schoone hoge boomen doorgetrokken te zijn, quamen wy een half uur na middag aan op de plaats van Willem Myer genaamt de Kleyne Hoge kraal, na gissing een mijl van zee, gelegen in 't Hauteniqualand. 's Namiddags betrok de lugt, en bragt in de volgende nacht met een N:W: wind regen voort; dewelke

Woensdag den 4de do:

Woensdag den 4de do: den geheelen dag door zagtkens dog gestadig aanhield, 's Morgens ten half ses uren begaven wy ons op weg, trokken ten half seven over de Nounka of Swarte Rivier en een half uurlater over de Tsao of Witte Rivier, beyde Westwaarts uytlopende in eene uytgestrekte valley die zig vervolgens in zee ontlaste; en na wyders over hoge en steyle ruggens te zijn voortgereeden, bevonden wy ons op den middag ter plaatse van Pieter ter Blansch genaamt Buffelsvermaak: dewelke wy

Donderdag den 5: do:

Donderdag den 5: do: 's morgens een quart voor ses uren weder verlieten, passeerden na drie uren weegs met de beginnende eb, de Nijsna;²⁾ welke rivier zig in eene uytgestrekte valley ten Z:O: ontlastende, voorts tusschen twee zeer hoge en steyle rotsen als door eene poort in zee uytloopt: en vervolgens weder langs veele zeer style hoogtens, by welke de ossen voor de wagens door den glibberigen weg telkens nedervielen insgelijks eenige afgezonderde bosschen zijnde doorgetrokken, bereykten wy ten een uur na middag de plaats van Stephanus ter Blanch genaamt de Melkhoute-kraal gelegen over

1) Door de grote lengte der wagens kunnen ze niet over korte afstand draaien. De voorkant wordt in gevallen als 't hier bedoelde opgetild en zijwaarts gezet. Zo maakt men de draai veel korter.

(Zie ook: Godée-Molsbergen en Visscher: Zuid-Afrika's Gesch. in Beeld, p. 79.

2) Knijsna.

de grootste en laaste valley, van waar wy nadat van ossen verwisseld was, ons verder begaven na de plaats van Cornelis Botha Jacobz: de Pisangrivier genaamt, daar wy 's avonds ten seven uren aanquamen. De wind 'smorgens N:W: zijnde geweest, keerde na middag na 't Z:O: met aanhoudende regens, blyvende de wind ook sterk waeyen tot

Vrijdag den 6de do:

Vrijdag den 6de do: op den middag. 's Voormiddags begaf zig den Weledelen Gest: heer gouverneur te paard, om de een quart uur rydens van gemd: plaats gelegene bay te bezigtigen, tot op 't einde der uytsteekende punt, dewelke de bay formeerd: intusschen met de wagen van den burger Jacob Joubert de steen of baak zijnde aangebragt, wierd dezelve tegen over 't midden van de baey op eenen hoogen klipheuvel geplant; op welke steen aan de voorzyde 't wapen van de Generaliteyt en aan de agterzyde 't merk van d' E: O: I: Compagnie en daar onder 't wapen van den Weledelen Gest: heer gouverneur, uytgehouden was, met eene bygevoegde inscriptie dat dezen steen door zijn Weled. Gest: in dit jaar is opgereg^t.¹⁾ De gemd: baay, in welke onlangs de hoeker Catwijk aan de Rijn is geankert geweest, tot nu toe geen vasten naam hebbende gehat, als zijnde arbitrair met de namen van de baay Content, de bay Angola, de Keurboomsriviers- en de Pisangriviersbaey, by 's Comp: papieren bestempeld geworden, wierd by deeze gelegentheyd eens voor al, na den Weled: Gest: heer gouverneur de Plettenbergs-bay genaamt. 's Namiddags betrok de lugt; en kort daarop volgden eenige donderslagen met weerligt en digten regen, zijnde egter van korten duur.

Van de Plettenbergsbaay na de Mosselbaay.

Saterdag den 7 de: do:

Saterdag den 7 de: do: verlieten wy om weder terug te keeren, tegens den morgen ten drie uren de plaats van Cornelis Botha voormt: en hadden gedurende den weg gestadige regens met N:W: wind, tot dat wy ten half negen de plaats van Stephanus ter Blanch bereykten, van waar, na dat verspannen was, een quart na negen uren weder afgereden wierd. De Nijsna²⁾ een quart na elf met de eb zijnde gepasseerd, bevonden wy ons 's namiddags ten half twee uren ter plaatse van Pieter ter Blanch.

Zondagh den 8: do:

Zondagh den 8: do: aangenaam weer; wierd 's morgens een quart

- 1) Een afbeelding van deze steen is te zien in: 'Geschiedenis van Zuid-Afrika in beeld' door schrijver dezes en Joh. Visscher. Amsterdam 1913.
- 2) Knijsna.

voor ses uren de weg vervolgd, terwijl den Welede Gestr: heer gouverneur zig te paard ter linkerzyde van den weg begaf, om inspectie te nemen van eene valley, dewelke tusschen hooge ruggens ingesloten en met ligte boschagien omringd zijnde, hare byzonderheyd daar in had, dat men by dezelve geen toevloed van water bespeurd, en egter, gelyk berigt wierd, zo wel in 't droge als natte jaarsaizoen met even veel goed en drinkbaar water vervuld bleef; zonder dat er ook eenig canaal tusschen dezelve en de nabygelegene zee zichtbaar was. De wagens, dewelke ten negen uren ter plaatse van Andries Gausch¹⁾ passeerden, waren door het breeken van een der disselbomen en het remedieeren van dien lang onder weeg opgehouden: Vervolgens ten half thien de Tsao en ten thien uren de Nounka zijnde doorgetrokken, niettegenstaande de laaste wel vier voeten hoog geswollen was, bereykten wy ten half twee uren 's namiddags weder ons vorig verblijf ter plaatse van Willem Mijer; terwijl 's namiddags de N.W. wind op stak en kort daar op van regen gevolgd wierd.

Maandag den 9: do:

Maandag den 9: do: verlieten wy 's morgens ten seven uren met goed weer de laastgemd: plaats en passeerden onder weeg zonder eenige tegenspoeden de zeer diep in en stijl uytlopende driften, d'eene de Traka de Tkou of Vrouwe weg en de andere de Caymans drift genaamd, na dewelke beyde, de door dezelve stromende rivieren dezelve naam voeren, zijnde twee slegte en voor wagens zeer moeyelyke passagien. De hoge ruggens die wy tot nu toe aan deeze zyde van 't Lange Cloofs gebergte in de geheele landstreek hadden ontmoet, wierden kort daarna afgewisselt door eene Z:W: uytlopende ruyme vlakte, dewelke wy voor een gedeelte door reden, tot dat wy 's namiddags ten twee uren quamen op 's Comps: houtkappers post in 't Houtniqua land: welke landstreek dien naam voert na de Hottentotten die oudstijds dezelve bewoonden en Houteniqua of zakkedragers genaamd wierden; strekkende dezelve landstreek zig agter 't gemelde Lange cloofsgebergte Oostwaards uyt tot aan de Tsitsikamma by de mond van de Kromme Rivier en ten westen tot aan 't Ruyters bosch, agter de Attaquas cloof; voorzien zijnde van veele groote en klyne bosschen van boeken- geel- stink- assegay-yser- houte en meer andere geboomtens, die op veele plaatsen aan de kant en de voet van 't gebergte en langs verscheydene hooge ruggens 't land bedekten, terwijl de overige en wel de meeste der ruggens van bosschen geheel ontbloot zijnde, redelijk goed gras tot

1) Gauche. (Gous). De vestiging der familie dateert van 1718.

weyden uytleveren. Wij troffen op de voorsz: Comp: post aan, de seven wagens dewelke de Attaquascloof gepasseerd en voor twee dagen aldaar aangekomen waren, als meede den landmeeter Christoph. Hieronimus Lijste, op reys zijnde, om volgens ordre van den Weledelen Gestr: heer gouverneur de Zuydkust op te nemen en in kaart te brengen.

Dingsdag den 10do:

Dingsdag den 10do: met goed weer nog op de gemd: post hebbende vertoefd, reden wy

Woensdag den 11do:

Woensdag den 11do: met aangenaam zonneshijn weer, 's morgens een quart voor ses van daar, passeerden onderweeg successivelyk de plaatsen van Dirk Uwes,¹⁾ Jacobus Rademyer²⁾ Hendrik van der Walt, Hendrik Willem de Plooy, als meede de Malagassies - Wit Else - groote Brake en eenige andere rivieren; en quamen ten drie uren 's namiddags aan ter plaatse van den oud heemraad Pieter ter Blanch de oude.

Donderdag den 12de: do:

Donderdag den 12de: do: betrokken lugt en de wind N:W: begaf zig den Weledele: Gestr: heer gouverneur met eenig gevolg te paard, een quart voor ses uren op weg om de Mossel baay te bezigtigen, passeerden de plaats van den heemraad Ferdinand Albregt Bierwaard, en in de baey langs strand Westwaards zijnde voortgereden tot op de uytstietende hoek, had men daar niet alleen een compleet gezigt van dezelve baay en 't daar in leggend eyland, maar ook van de uytsteekende punten door welke de Visch- en Vleesch baeyen werden geformeerd: Vervolgens na de wagen weg terugkerende, wierd met de wagens, dewelke een quart uur later langs de ordinaire weg waren afgereden, te gelijk ten elf uren de plaats van Jan Meyer de Rietvalley genaamt bereykt.

Van de Mosselbaey na Swellendam.

Vrijdag den 13de do.

Vrijdag den 13de do. 't weer als gisteren, verlieten wy 's morgens ten vijf uren de laatsgemd: plaats, passeerden onder weg die van Jan Dietelof³⁾ en bevonden ons 's

1) Uys. De vestiging der familie Uys dateert van 1722.

2) De vestiging der familie Rademeyer dateert van 1756

3) De vestiging der familie Dietlof dateert van 1741.

voormiddags ten half elf uuren ter plaatse van Daniel Pinaar, alwaar ander voorspan zijnde genomen, trokken wy een half uur daarna over de Gaurits rivier en twee uuren verders voorby de twee veeplaatsen van den oud burgerraad Petrus

Johannes de Wit,¹⁾ bereykende 's namiddags een quart voor vier uren die van Jacobus Jansz. van Rensburg de Valsche Rivier genaamt. 's Nagts begon 't te regenen, zooals tot

Saterdag den 14de do:

Saterdag den 14de do: 's namiddags aanhield. Wy reden 's morgens een quart voor seven uren van gemd: Rensburg, passeerden een uur daarna de Zoetemelksrivier by de plaats van Nicolaas Jansz van Rensburg en nog een en een half uur later de Kafferskuyls rivier by de plaats van Daniel Lombaerd²⁾ ons een quart na elf 's voormiddags legerende ter plaatse van de weeduwe Michaël Muller³⁾ aan de Vette rivier; welke rivier wy

Zondag den 15de: do:

Zondag den 15de: do: 's morgens een quart na vijf uren passeerden. De lugt was betrokken en koel. Wy hadden vervolgens de plaatsen van Daniel du Plessies en Christoffel Lombaard ter zyden en waaren een quart voor elf over de Duyvenhoksrivier op de plaats van de weeduwe Louis Fourie,⁴⁾ daar van ossen wierd verwisseld: na dat een half uur daar meede was toegebracht, de weg vervolgd zijnde tot een uur namiddag, staken wy van de groote weg ter regter zyde af na de plaats van den oud heemraad Jacobus Steyn, genaamt de Tradauw gelegen aan 't Grootvaders bosch alwaar twee uren later aanquamen.

Maandag den 16de do:

Maandag den 16de do: Den Weledelen Gestr: heer gouverneur, zig 's morgens ten ses uren te paard hebbende vooraf begeeven na 's Comps: post aan de Buffeljagtsrivier, passeerde onder weg de plaats van den oud burgerraad Jacobus van Renen aan dezelve rivier geleegeen, vertoefde tot een quart na negen op de gemde: post, daar de wagens, dewelke 's morgens te gelijk waren afgereden, op dien tijd meede aanquamen: de weg wyders vervolgd en de Buffeljagts rivier gepasseerd zynde, arriveerde wy ten een uur namiddags op de Drosdye Swellendam, alwaar den Weledelen Gestr: heer gouverneur door den landdrost en secretaris behoorlijk wierd gerecipieerd. De wind was Z:O: dog zagt wayende.

- 1) De vestiging der familie De Wit dateert van 1717.
- 2) Pierre Lombard (Lombaard) kwam gehuwd naar de Kaap in 1690.
- 3) De vestiging der familie Muller dateert van 1718.
- 4) De vestiging der familie Fourie dateert van 1693.

Dingsdag den 17de do:

Dingsdag den 17de do: 's morgens mistig weer en tegens de middag sterke weste wind, die ook

Woensdag den 18de do:

Woensdag den 18de do: aanhiel; geduurende deeze twee laatstgemde: dagen ons verblijf op de gemd: drosdye hebbende gehouden, terwijl de beyde detachementen uyt de Stellenbosche en Swellen-

damsche colonien, dewelke alhier een vroolyken dag hadden genoten, ontslagen en voor derzelver gelyde en gehouden goede wagt wierden bedankt, vertrokken wy

Van Swellendam na de Caab.

Donderdag den 19de: do:

Donderdag den 19de: do: de lugt betrokken en de wind N:W: zijnde 's morgens ten vijf uren van de drosdye Swellendam; werdende den Weled: Gestr: heer gouverneur door den landdrost en secretaris dier colonie uytgeleyd tot aan de Breede Rivier, dewelke wy drie uren daarna bereykten: werwaerds de oud heemraad Jacobus Botha de oude en Hermanus Steyn nevens nog eenige colonisten met hunne familien hun 's daags te voren begeeven en hunne tenten opgeslagen hadden om den Weledelen Gestr: heer gouverneur in te wagten, die door hun op een vriendelijk ontbijt wierd onthaald; terwijl de wagens intusschen met de ponton de Breede Rivier ter plaatse daar de Rivier Zonder Eind zig met dezelve vereenigd, passeerden. Den Weled: Gestr: heer gouverneur met 't geselschap vervolgens insgelijks overvarende, begaven de meeste vande even gemde: lieden, hun meede in de ponton en betoonden hunne blijdschap over de ontmoeting van zijn Weled: Gestr: aldaar. Ten tien uur 's voormiddags reden wij met versch voorspan van degemde: rivier, passeerden onder weeg de plaats van Hendrik Vollenhoven¹⁾ en ten twee uren namiddag op die van Johannes Giebelaar²⁾ de Groote Vlake genaamt, nog eens van ossen zijnde verwisselt, quamen wy twee uren laater op 's Comps: post genaamt de Tijgerhoek: hebbende onder weegen een wynige regen gehad.

Vrijdag den 20: do:

Vrijdag den 20: do: verlieten wy met mistig weer, 's morgens ten half seven de Tijgerhoek: onder weeg klaarde de lugt op; en ten half agt de plaats van de weeduwe Jurgen Linde³⁾ zijnde gepasseerd, namen wij ten negen uren 's voormiddags ons leger aan de Rivier Zonder Eind, tegens over 's Comps: post de Zoete Melks valley, werwaerts wy met de schuyt over de rivier gebracht wesende, ons begaven en het overige van deesen dag toebachten, kerende 's avonds na ons leger terug, wij vervorderden

Saturdag den 21 ste: do:

Saturdag den 21 ste: do: 's morgens ten vijf uren onzen weg: de wind was Z:O: Den Weled: Gestr: heer gouverneur zig te paard ter zyden af hebbende begeeven

- 1) De vestiging der familie Vollenhoven dateert van 1735.
- 2) De vestiging der familie Giebelaar dateert van 1712.
- 3) De vestiging der familie Linde dateert van 1758.

na 's Comps: post 't Ziekenhuys, passeerden wy vervolgens een quart na agt de plaats van Coenraad

Groenewald¹⁾ genaamt de drie Fonteynen en ten half elf die van de weeduwe Wessel Wessels en quamen op den middag aan 't Bad; daar wy heeden en ook

Zondag den 22 de: do:

Zondag den 22 de: do: bleeven vertoeven; zijnde de wind aanhoudend Z:O: tot

Maandag den 23 ste do:

Maandag den 23 ste do: tegens den middag wanneer dezelve omliep na 't N:Wten. De wagens langs de ordinaire weg zijnde voor uyt gezonden over de Hottentots Hollands cloof, begaven wy ons met de paarde wagen van den burger capitein Josias de Kok na desselfs woonplaats en van daar

Dingsdag den 24 ste do:

Dingsdag den 24 ste do: 's Morgens ten vijf uren na de Palmiete rivier ter plaatse van Johannes Smit Jurriaansz: daar wy een quart voor thien uren quamen en na een uur vertoevens weder afreden. De lugt was 's morgens betrocken en heet, tegens den middag volgden eenige donderslagen, weerligt en reegen. Wy waaren een quart na twalf uren 's middags op de Hottentots Hollandscloof en dezelve cloof zijnde afgegaan, wierd den Welede: Gestr: heer gouverneur aldaar gecomplimenteerd door den landdrost nevens de heemraden en den secretaris van Stellenbosch en Drakenstein, dewelke zijn Welede: Gestr: begleyden tot op de plaats van den oud heemraad Willem Morkel²⁾ in Hottentots Holland gelegen, daar wy ten een uur namiddag aanquamen en onse wagens aantreffen.

Woensdag den 25: do

Woensdag den 25: do verbleeven wy op de laatstgemd: plaats, zijnde lugt betrocken en de wind N:W: dewelke ook

Donderdag den 26: do:

Donderdag den 26: do: aanhield en geduurende onse weg met regen verzeld was: 's morgens ten half vijf uren met de paarde wagen van gemd: Morkel van desselfs plaats zijnde afgereeden, quamen wy ten ses uren ter plaatse van den meede oud

1) De vestiging der familie Groenewald dateert van ± 1696.

2) De vestiging der familie Morkel dateert van 1709.

heemraad Johannes Myburg aan de Eerste rivier; en vervorderden na een half uur vertoevens aldaar, onse weg na de Caab. Den Welede: Gestr: heer gouverneur wierd aan de Zoute rivier ingewagt door eenige van de voornaamste uyt 's Comps. dienaaren; en de burger Cavallerye zijn Welede: Gestr: over dezelve rivier zijnde te gemoed gereden, begleyden zijn Welede: Gestr: die in eene aldaar gereed staande coets overstapte, tot aan de barrière: Terwijl bij het inreyden van de barrière 't salut geschiede met seventhien schoten van 't fort Imhof en vervolgens met het gelyk losbranden van 't geschut der ter reede leggende Hollandsche en Fransche scheepen: Staande de burger Invan-

terye aan de overzijde van de patrouille wagt, onder de wapenen geschaart, welkers officieren, gelijk ook die van de militia die in 't Kasteel onder de wapenen was vergaderd, in het passeeren met hunne spontons¹⁾ en vaandels salueerden: by ons arrivement in 't Kasteel, hetgeen 's voormiddags een quart voor thien uren geschiede, wierd den Weledelen Gestr: heer gouverneur, uyt de coets tredende verwelkoomt door den heer Secunde en de verdere heeren der regeering, mitsgaders vervolgens door de leeden der respectie collegien van justitie, kerkenrade, weesmeesteren, en commissarissen van civile en huwelijkszaken, benevens alle de verdere gequalificeerdens uyt 's Comps. dienaren en de burgerye dewelke op de Kat²⁾ waren te zamen gekomen, insgelijks gecomplimenteerd: de militia en de burgerye losten drie salvos uyt hun geweer, en de gezamentlyke ingezeetenen, betoonden hunne vreugde over zijn Weledel Gestr: gelukkig retour: gelijk ook gedurende deeze geheele reyse de liefde, toegenegentheyd en hoogachting by de collonisten in 't algemeen was komen uyt te blinken voor de perzoon van zijn Weledele Gestr: die wel content was over de bereydvaardigheyd, met welke dezelve aan de gestelde ordres tot vordering der reyse niet alleen hadden beantwoord, maar dewelke ook daarenboven na hun vermogen alles hadden toegebracht, wat tot gemak van zijn Weledele Gestr: op deeze fatiguante reyse konde strekken, 's Namiddags om vier uren arriveerden insgelijks de wagens die op onse reyse waren gebruykt.

November, 1778.

- 1) Halve piek, wapen der subalterne officieren in de 17de en 18de eeuw.
- 2) Verhoogd gedeelte van den hoofdwal van 't kasteel, dat hoofdzakelik dient om een ruim uitzicht te verkrijgen. In Kaapstad de plaats, waar men autoriteiten verwelkomde.